

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Társadalomtudományi Kar
MESTERKÉPZÉS

**A deszki szerb identitás kulturális antropológiai
nézőpontból**

Konzulens:

Papp Richárd

Készítette:

Somodi Éva

DE1ZIP

Kulturális antropológia szak

2013. április

Tartalom

1. Bevezetés	3
2. Módszertan	5
3. Deszk és a szerb közösség	8
4. A deszki szerb identitás	10
4.1 Vallás és etnicitás	10
4.2. Hagyományőrzés és identitás	17
4.3 A szerb identitás továbbörökítése	23
4.4. A nyelv, mint identításerősítő tényező	33
4.5. Interetnikus viszonyok	40
4.6. Rítuselemzés – az Ajvár Fesztivál	48
5. Összegzés	52
6. Mellékletek.....	56
7. Irodalomjegyzék	58

1. Bevezetés

Dolgozatomban a deszki szerb közösséget, s tagjainak identitását kívánom bemutatni, mellyel célom, hogy ismertessem a közösség kultúráját és hagyományait, vázoljam a település szerb lakóinak identitását meghatározó tényezőit, illetve szemléltessem a faluban tapasztalható interetnikus viszonyokat. Ezzel összefüggésben kutatásom során különös figyelmet fordítottam a kétnyelvűség, a kettős identitás és az asszimiláció jelenségeire, melyeket a fent felsorolt témakörökkel összefüggésben fogok ismertetni.

Kutatásom azzal a feltevéssel kezdtem meg, miszerint a Deszk településén élő szerb közösség erős identitástudattal rendelkezik, melynek meghatározó elemét képezi a szerb hagyományok ápolása, a vallás és a pravoszláv ünnepek megtartása, valamint a szerb nyelv ismerete, mindezek mellett pedig a közösség életében, valamint a szerb identitás megélésében jelentős szerepet tölt be a többségi magyar társadalom jelenléte, s a velük való kapcsolat, mely – ahogyan később a közösség egyik tagja fogalmazta meg – *„többnyire békés alapokon”* nyugszik. Feltételezésemet korábbi – bár felületes – ismereteimre alapoztam. Kutatásom megkezdése előtt többször jártam a településen, ahol mindenfelé kétnyelvű táblákkal és feliratokkal találkoztam, szerb beszélgetéseket halottam, ismertem a szerb hagyományőrző csoport tevékenységét és a környéken lakóként mindig is tudtam, Deszk egy szerb falu. Ráadásul a település alig 25 kilométerre fekszik a szerb-magyar határtól, ami feltételezésem szerint nagyban hozzájárul a közösség összetartásához, a szerb kulturális elemek megőrzéséhez és az identitás megerősítéséhez.

Vizsgálódásaim során olyan kérdésekre kerestem a választ, mint hogy hogyan képes egy kisebbségben lévő, a többségi társadalom által körülvevett közösség megőrizni és fenntartani szerb identitását, melyek azok a kulturális elemek, amelyek meghatározó szerepet játszanak a szerbséghez való kötődésben, illetve hogyan képesek nemzeti identitásukat továbbörökíteni, áthagyományozni gyermekeikre és unokáikra. Ezen témakörök boncolgatása mellett természetesen kutatásom elengedhetetlen részét képezte a település interetnikus viszonyainak feltérképezése, a két etnikai csoport együttélésének megvizsgálása, melynek keretén belül

kíváncsiságom elsősorban a vegyes házasságok felé fordult. Vajon hogyan öröklődik tovább az identitás a vegyes nemzetiségű családok esetében, melyek azok a szerb, illetve magyar kulturális elemek, amelyek meghatározzák a gyermekek, valamint a család identitását, s a nyelv, mint identitáshordozó és közvetítő elem milyen szerepet tölt be? Dolgozatom következő oldalain ezekre a kérdésekre keresem a választ.

A fent felsorolt kérdéseket megválaszolva, írásom első fejezetében a település társadalmi-gazdasági szerkezetét, történetét, illetve az elmúlt évtizedekben végbement változásokat fogom röviden bemutatni, hiszen e tényezők szoros összefüggésben állnak a szerb közösség jelenlegi helyzetével. Ezt követően a vallás és etnicitás kapcsolatát kívánom elemezni, középpontba állítva a pravoszláv egyház szerepét a közösség egységének megőrzésében és a szerb identitás megerősítésében. Majd rátérek a deszki szerb identitás további meghatározó elemeire. Mivel az egyházzal kötődő hagyományok életben tartását, vagy felélesztését elsődleges feladatának tartja a szerb hagyományőrző csoport, a vallás és a szerb ortodox egyház szerepének ismertetését követően elemezni fogom a hagyományőrzés szerepét a közösségi összetartásban és a szerb azonosságtudat fenntartásában. A csoport meghatározó szerepet tölt be a gyermekek és fiatalok szocializációs folyamatában, így ezt követően a szocializáció, azaz a szerbség továbbörökítésének folyamatait fogom bemutatni, kitérve a vegyes házasságok szerb identitásra gyakorolt hatásaira. A szocializáció során, különösen a vegyes nemzetiségű családok esetében érdekesen alakul a nyelv helyzete és szerepe, ennél fogva a következő fejezetben igyekszem reprezentatív képet festeni a szerb nyelv szerepéről és helyzetéről deszki közösségben, valamint a kétnyelvűség jelenségéről. Mivel a nyelv továbbörökítésére és a szerb közösség életére jelentős hatást gyakorol a magyar közösség jelenléte, ezt követően a település interetnikus viszonyait fogom szemléltetni, kitérve arra, hogy a magyar és a szerb közösség közti viszonyok hogyan válnak láthatóvá a falu fizikai terein keresztül. Végezetül azt szeretném bemutatni, hogy a fent említett identitást meghatározó tényezők miként tükröződnek egy, a közösség által rendezett gasztronómiai fesztivál eseményein. Ezen témakörök minél részletesebb illusztrálásán keresztül szeretném lehetővé tenni a deszki szerb közösség identitásának, s az ezt meghatározó tényezők mélyebb megismerését.

2. Módszertan

Kutatásomat a kulturális antropológiai terepmunka módszerével végeztem, melynek keretében igyekeztem a közösség életébe a lehető leggyakrabban bekapcsolódni. James Clifford írásában olvasható, hogy a kulturális antropológiai kutatások esetében a terepkutatás adja az elmélet próbáját, melyből az értelmezések születnek, melyhez viszont az intenzív és mély interakciók mindenképpen elengedhetetlenek. (Clifford 2003:1-5) A terepmunka alapját jelentő részt vevő megfigyelés elsődleges célja, hogy a kutató a lehető legmélyebben belelásson az általa kutatott közösség szociális és kulturális tereibe, minél alaposabb ismeretekre szert téve közösség saját értelmezéseiről és interpretációiról. Ez a kutatási módszer viszont megköveteli a közösség életében való folyamatos és aktív részvételt. (Eriksen 2006:41-42)

A résztvevő megfigyelés tehát az antropológiai munka elengedhetetlen feltétele, s e kutatási módszer segítségével nyílik lehetőség a helybeliek életviszonyainak és szemléletének hiteles ábrázolására. (Prónai 2008:48) Ezen cél érdekében kutatásom során részt vettem különböző rendezvényeken, összejöveteleken, megismerkedtem a szerb közösséghez tartozó családokkal, fiatalokkal és idősekkel, illetve a közösség kulturális életében vezető szerepet játszó személyekkel, akikkel hosszabb-rövidebb beszélgetéseket folytatva igyekeztem mélyebb tudásra szert tenni a szerb közösség életéről, mindennapjairól, a szerb kultúrához való viszonyukról.

Kutatásom kezdetekor a szerb kisebbségi önkormányzat vezetőjével vettem fel a kapcsolatot, aki egyben a szerb hagyományőrző csoport, a Bánát Egyesület vezetője is. Általa kerültem kapcsolatba a hagyományőrző csoport táncosaival és zenészeivel, illetve a nemzetiségi csoport óvónőjével és tanítónőjével, akiken keresztül a közösség más tagjait is – elsősorban szülőket – sikerült elérnem. Dolgozatomban a megfigyelések és villámbeszélgetések ismertetése mellett a közösség tagjaival készített interjúim felhasználásával, interjúrészeket idézésével próbálok minél hitelesebb képet festeni a deszki szerb közösségről. Ezek az interjúk fontos elemét képezték kutatásomnak, hiszen hozzájárultak ahhoz, hogy jobban megértssem, a közösség tagjai miként értelmezik saját szerbségüket és identitásukat. A személyes történetek,

vélemények és értelmezések segítségével világosabb képek kaptam arról, hogy hogyan viszonyulnak a szerb kulturális hagyományokhoz, a vallási tradíciókhoz, a nyelvhez, illetve a magyar közösség tagjaihoz és a többségi társadalom kultúrájához.

Az interjú, szerkezete legyen bármilyen kötött, mindig módot ad arra, hogy a kérdezett saját megfogalmazásában közölje válaszait, s mindig mélyebb tudás nyerhető általa magáról a kérdeztetről, illetve környezetéről. (Héra – Ligeti 2005. 142.) Az interjú lényegében irányított beszélgetés, melynek struktúráját a kérdező határozza meg. (Kvale 2005:20) Héra Gábor és Ligeti György könyvében többféle interjút különböztetnek meg a szerzők. Ezek egyike a spontán interjú, melyet én is gyakran használtam a deszki kutatásom során. Ez a típusú interjú elsősorban tájékozódásra, a közösségi viszonyok feltérképezésére használható, illetve olyan esetekben bizonyul célszerű választásnak, amikor nem lehet, vagy kellemetlen lenne rögzíteni a beszélgetéseket. A spontán interjút mindenképp az különbözteti meg a hétköznapi beszélgetéstől, hogy a kutató tudatosan beszélget partnerével, s a beszélgetést mindig lejegyzik, amint lehetősége nyílik rá. (Héra – Ligeti 2005. 143.) Ezt az interjútechnikát többnyire a rendezvények, találkozók, vagy más közösségi események alkalmával használtam, ahol nem lehetett és nem is lett volna célszerű konkrét interjúhelyzetet teremteni.

A mélyebb kérdések feltevésekor félig strukturált, illetve kevert típusú interjúkat készítettem. E típus lényege, hogy a kutató a strukturált interjúkra emlékeztető kérdéseket tesz fel, melyekre jól körülhatárolható válaszokat kap, majd az egyre nyitottabb kérdéseket feltevésével fokozatosan visszahúzódik, egyre több teret engedve a válaszadónak, hogy véleményét kifejtse, érzéseinek hangot adjon. (Héra – Ligeti 2005:145.) Célja, hogy hozzájussunk beszélgetőpartnerünk életvilágának leírásához, figyelembe véve az általa leírt jelenség jelentésének interpretációit. (Kvale 2005:20) Azért tartottam ezt a módszert alkalmasabbnak a strukturált interjúnál, mert ebben az esetben a beszélgetőtársaimnak nagyobb lehetőségük volt a saját véleményük, meglátásaik és érzéseik kifejezésére, mint abban az esetben, ha egy meghatározott interjúvázlathoz ragaszkodva tettem volna fel kérdéseimet. Ezzel a módszerrel jobb rálátást kaptam arra, hogy mi az, amit beszélgetőpartnerem fontosnak tart, s mi az, amit kevésbé.

A kisebbségi önkormányzat elnökével, az óvónővel, a tanítónővel, a közösség kántorával és két szülővel készítettem ilyen típusú, hosszabb interjúkat. Ezek közül háromszor használtam magnót, a további három alkalommal inkább a jegyzetelés mellett döntöttem. Ennek oka, hogy véleményem szerint a magnó használata túlságosan formálissá tette volna a beszélgetéseket. Olyan személyes információkat, véleményeket is megosztottak velem melyeket úgy gondolom, nem mondtak volna el, ha felveszem a beszélgetéseket. Ezeket az adatokat természetesen nem használtam fel, de hozzájárultak ahhoz, hogy jobb rálátást kapjak a közösség életére, összetételére és mindennapjaira.

Írásomban szakirodalomként Bindorffer Györgyi *Kettős identitás* című munkáját használtam fel a leggyakrabban az identitás, etnicitás, illetve a kétnyelvűség témaköreinek vizsgálatakor. A szerző által ismertetett dunabogdányi sváb közösség és az általam vizsgált deszki szerb közösség identitása, valamint társadalmi helyzete közé számos párhuzam vonható, ezért dolgozatom megírásához jelentős segítséget nyújtott e könyv. Emellett többször lapoztam fel Thomas Hylland Eriksen *Etnicitás és nacionalizmus* című írást, mely egy általánosabb képet fest az etnicitás és identitás témaköréről. A deszki szerb közösségről, illetve a településről szóló fejezetekhez a településen kiadott *Deszk története és néprajza* című tanulmánykötet, valamint a közösség egyik tagja, Rusz Borivoj által szerkesztett *Deszki füzetek* című sorozatban talált írások voltak segítségemre, melyeken keresztül a közösség saját interpretációit is sikerült jobban megismernem. A szerb kultúráról, vallásról és szokásokról Halpern A *Serbian village* című monográfiáját használtam fel legsűrűbben, hiszen e tanulmány egy átfogóbb képet adott a szerb kultúráról. A magyarországi szerb kultúra és társadalom megismeréséhez pedig elsősorban Tolnai Mirjana írásai voltak segítségemre. Ezen írások mellett természetesen még számos más könyvet és tanulmányt felhasználva interjúimmal, megfigyeléseimmel és rövidebb beszélgetésrészletekkel kiegészítve szeretném bemutatni a deszki szerb közösséget, tagjainak identitását és az azt meghatározó legfontosabb kulturális elemeket.

3. Deszk és a szerb közösség

Deszk község Magyarország déli részén, Csongrád megyében, Szegedtől mindössze négy kilométerre található település. A falu a stabil belső energiaforrásokkal rendelkező, közepes népességű települések kategóriájában a dinamikusan fejlődő mezőgazdaságú városkörnyéki falvak csoportjába tartozik. (Rusz é.n.:1) Hosszú időn át stabil fejlődését elsősorban a mezőgazdaság biztosította, mára viszont a község lakói egyre nagyobb számban vállalnak munkát az ipar és a kereskedelem területén, illetve a településen működő tudószanatóriumban.

A település és népessége gazdasági és társadalmi helyzetét nagyban befolyásolja Szeged közelsége. A város egyrészt számos munkalehetőséget kínál a falu lakói számára, melynek hatására meglehetősen gyakori az elvándorlás, másrészt viszont a Szegedről falura költözők aránya is folyamatosan növekszik. A dezurbanizációs folyamatok a '80-as évek folyamán kezdődtek és a mai napig tartanak, melynek hatására a település Szeged felőli határában egy új, modern lakóterület jött létre. (Rusz é.n.:2) Ezek a változások természetesen nem hagyták érintetlenül a szerb közösséget sem. Az elvándorlások és beköltözések hatására a szerb közösség lakosságon belüli aránya folyamatosan zsugorodik, míg a település lélekszáma az elmúlt tíz év folyamán több mint tíz százalékkal nőtt.¹

A falu jelenlegi népessége 3644 fő, s míg a 20. század elején szinte csak a szerb nemzetiség lakta a települést, mára a lakosok csupán öt százaléka tartozik a szerb nemzeti kisebbséghez. Ennek ellenére a község ma is központi szerepet tölt be a környék falvaiban és városaiban lakó szerb kisebbség életében, hiszen itt működik szerb óvodai és iskolai csoport, illetve hagyományőrző egyesület, melynek köszönhetően számos környékbeli településen élő szerb család íratja a falu intézményeibe gyermekét, s kapcsolódik be ezáltal a település szerb kulturális életébe.

Magyarország területére a török terjeszkedés következtében, különösképpen az 1389-es rigómezei csatát követően gyorsult fel a szerb bevándorlás. (Vujicsics 1997:3) Deszk településén szintén a török hódoltság idején telepedtek le az első szerb

---

¹ Lsd.: 1. Melléklet

családok, annak köszönhetően, hogy a hódítások elől menekülve a magyar lakosok a környező városokba, elsősorban Szegedre menekültek. Az üresen maradt falvakba, így Deszkre is a török hódítók főként állattartással foglalkozó szerbeket telepítettek. A török veszedelem elmúltával a szerb lakosok a faluban maradtak, s elsősorban mezőgazdasággal foglalkoztak. Azonban a Maros gyakori áradásának következtében a terület lassan fejlődött, s csak az 1730-as években indult virágzásnak. Annak ellenére, hogy a 20. század elejéig a faluban a szerb nemzetiséghez tartozók voltak többségben, sem politikai, sem gazdasági előnyökre nem sikerült szert tenniük a magyar lakosokkal szemben. (Ráday – Gyukin 1984:527-534)

A közösség tagjai a mezőgazdaság mellett az 1880-as és 1940-es évek között lovas hajóvontatással foglalkoztak, mellyel a paraszti gazdálkodásból származó bevételeiket egészítették ki. (Juhász 1984:786) Ennek következtében a szerb közösség a 19. század második felében kezdett gazdaságilag megerősödni, melyhez némi politikai aktivitás is társult. Az egyház korábban is, s ekkor is rendkívül fontos szerepet töltött be a közösség életében, s a nemzetiségi tudat életben tartásában. Ennek reprezentálásaként a megerősödött szerb közösség 1859-ben sikeresen felépítette ma is látható templomát. (Ráday – Gyukin 1984: 534)

Az I. világháború viszontagságait követő trianoni döntés komoly csalódást jelentett a deszki szerbség számára, hiszen a közösség remélte, a területet a Szerb Királysághoz csatolják. Ennek hatására a '20-as években tömeges kivándorlás vette kezdetét. Egy 1924-ből származó dokumentum szerint csak ebben az évben 199 szerb család hagyta el a falut, s további 60 család kívánt élni ezzel a lehetőséggel még ugyanabban az évben. Az évtized végére sem állt le a kivándorlás, hiszen 1926 és 1931 között csaknem nyolcvan százalékkal csökkent a szerb nemzetiségűek aránya. Ezen migrációs jelenségek következtében lényegesen megváltozott a falu nemzetiségi összetétele, s az 1930-as évek elejére a településen a magyarság került többségbe. (Ráday – Gyukin 1984:536-539)

A Horthy-korszakban az erőszakos magyarosító törekvések eredményeként a közösség tagjai hivatalosan nem használhatták anyanyelvüket, bár egyes források szerint a gyakorlatban csak ritkán alkalmazták ezt a tilalmat. Ennek ellenére számos erőszakos fellépés történt a szerb közösséggel szemben, s a II. világháború során a

helyi szerb lakosság helyzete csak tovább romlott. Ilyen körülmények között nem csoda hát, hogy a közösség ünnepélyesen fogadta a bevonuló Vörös Hadsereget. A felszabadulás után a közösség tagjai aktívan részt vettek a falu politikai és gazdasági életében, s a különböző politikai magmozdulások alkalmával szorosabb kapcsolatot építettek ki a település magyar lakosságával. (Ráidity – Gyukin 1984:539-544)

A deszki szerb közösségre az elmúlt évszázadban tulajdonképpen ugyanazok a társadalmi és gazdasági változások hatottak, mint a többségi magyar társadalomra. A közösség számos tagja tovább képezte magát, szakmát tanult, vagy diplomát szerzet, melynek következtében többen elhagyták szülőfalujukat. Az elvándorlás mellett az értelmiségiek számának növekedése a hagyományosan mezőgazdasággal foglalkozó közösség átalakulását eredményezte. (Rusz 2001:12) A politikai, szociális és gazdasági rendszer átalakulása, illetve a vallási élet, s az egyház szerepének megváltozása, a magyar közösséggel kialakított szoros kapcsolatok általánossá válása mind olyan tényezők, melyek meghatározó szerepet töltenek be a közösség tagjainak szerb identitásának alakulásában. Ezeket az identitás meghatározó tényezőket és a változások rájuk gyakorolt hatásait fogom a következő hat fejezetben bemutatni.

4. A deszki szerb identitás

4.1 Vallás és etnicitás

Ebben a fejezetben a vallás és az etnicitás kapcsolatát szeretném bemutatni a deszki szerb identitás tükrében. Igyekszem elemezni, hogy a vallás és az egyházhoz kötődő ünnepek és gyakorlatok milyen szerepet töltenek be a közösség tagjainak identitásában, miként hatnak a szerb kultúra ápolására és továbbadására. Ezzel összefüggésben igyekszem vázolni, hogy a történelem során a szerb nemzetiség összetartásában oly jelentős szerepet betöltő pravoszláv egyház jelen korunkban milyen funkcióval bír egy kisebbségben lévő szerb közösség identitásának és kultúrájának megőrzésében és erősítésében. Vajon jelenleg is a közösség integritását biztosító legkiemelkedőbb tényező, vagy az elmúlt évek változásainak hatására szerepe

lecsökkent, s helyét átadta más kulturális elemeknek? A következőben ezekre a kérdésekre keresem a választ.

Mindezek előtt azonban szeretnék röviden kitérni a nemzetiség fogalmának kérdésére. Ezt azért tartom fontosnak, mert a közösség tagjainak többsége a beszélgetések és interjúk alatt nemzetiségként definiálta a deszki szerb közösséget. A nemzetiségi elv Európában a 18. századtól vált meghatározó politikai és szociális kérdéssé, (Masaryk 1991:107) a társadalomtudományi kutatásoknak pedig ma is központi elemeit alkotják a különböző nemzetiségi csoportok körében zajló vizsgálódások. A nemzetiség fogalmának használata a 20. század első harmadában vált széles körben elterjedté, amikor olyan politikai problémák kerültek a figyelem középpontjába, mint az államok szuverenitása vagy az etnikai csoportok autonómiája. (Fishman 1989:106-107)

A nemzetiséget olyan, az államalkotásból kimaradt csoportként definiálhatjuk, mely egy más etnikumon belül élve alkot kisebbségi csoportot. A kultúrnemzet koncepciója szerint viszont ezek a csoportok nem az államalkotó nemzet tagjai, hanem ahhoz a nemzethez tartoznak, melyből egykor kiszakadtak. (Bindorffer 2001:31-32) Ezen értelmezés szerint a nemzethez tartozás kritériumai a közös nyelv, származás, kultúra és történelem, s ismérvei között nem szerepel a közös terület, vagy államhatalom. (Brunner 1995:9)

Azonban a nemzetiségi identitás megléte nem feltétlen jelenti a kisebbségi csoportok számára az életüknek helyet adó nemzettől való elidegenedést, hiszen a kultúrnemzet koncepció értelmezésével ellentétben egy adott nemzethez való tartozás érzését biztosíthatja a közös határokon belüli együttélés, az azonos törvényeknek való alávetettség, valamint a közös nemzeti ideológia. Mindezeket figyelembe véve elmondható, hogy létezik a két irányba nyitott, kettős identitás. (Bindorffer 2001:31-32)

A fent említettek, illetve megfigyeléseim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a deszki szerb identitást a kettős kötődés jellemzi, hiszen bár származástudatuk Szerbiához köti őket, a több évszázados múltra visszatekintő magyarországi nemzetiségi lét eredményeként a magyar nemzethez való ragaszkodás is meghatározza identitásukat. A nemzetiségi identitás fennmaradásához elengedhetetlen bizonyos

intézmények megléte, melyek biztosítják a közösségi összetartozást. A szerb nemzeti kisebbség esetében ezt a szerepet évszázadokon keresztül a pravoszláv egyház töltötte be, ezért kezdem a deszki szerb identitást meghatározó tényezők elemzését a vallás vizsgálatával.

A vallás kiemelkedő szerepet tölt be a szerb nemzetiség identitásának megőrzésében, melynek oka hosszú időre vezethető vissza. A középkorban megerősödött önálló szerb egyház a török hódoltság idején lehetővé tette a szerb nemzet számára nyelvi, társadalmi és kulturális érdekvédelmét, melynek következtében a pravoszláv egyház gyakorlatilag összeforrott a szerb nemzet kultúrájával. (Papp 2004:163) A középkor folyamán olyan szerves részévé vált a szerb nemzet mindennapi életének, hogy mire a török uralom az egész szerb állam területére kiterjedt, a szerbek az iszlám hódítással szemben sikeres ellenállást tudtak tanúsítani. (Hadrovics 1991:11)

A szerb társadalom sajátos jellemzője volt, hogy a középkori államuk hiányát a pravoszláv egyházszerkezet pótolta, melynek megfelelően az egyház is kivette részét a világi feladatokban. (Varsányi 1988:9) Az 1695-ben hét püspökséggel megalakult magyarországi szerb ortodox egyházszerkezet (Dujmov 2007:341) valamint a keleti rítusú hit gyakorlása meghatározó szerepet töltött be a magyarországi szerbek hagyományos életformája, zártabb közössége és szerb nyelve megtartásában. (Vujicis 1997:4) Annak következtében, hogy a nyugati kereszténységgel ellentétben a keleti keresztény egyházak kezdettől fogva lehetővé tették egyes nemzetek számára saját nyelvükön tartott istentiszteletet, (Imrényi 2001:106) az ortodox közösségek, így a szerb közösségek életében is kiemelkedő szereppel bírt a pravoszláv egyház nyelvük megőrzésében.

Ahogy általában a szerb közösségek esetében, a deszki szerbek életében is központi szerepet tölt be a vallás, a pravoszláv egyház és a hozzá kapcsolódó ünnepek. A szerb etnikum esetében a vallás tekinthető az elsődleges identitásmegegyező és közösség-összetartó tényezőnek, még abban az esetben is, ha a közösség nem minden tagja hívő, vagy rendszeres templomba járó. (Bindorffer – Sólyom 2007:212-213) A templom tulajdonképpen egy informális térként létezik a szerb közösségek életében. (Halpern 1958:232) A deszki közösség egyik tagja ezt így fogalmazta meg: „*Nálunk a*

templom az egy gyűjtőszeretet tölt be, tehát az előző rendszerben is ugyanúgy, talán még jobban is, mint ma. Járunk a templomba, és nem is föltétlen azért, mert mindenki olyan, hívő, hanem a tradíció, a hagyomány miatt. Ez mindig egy közösségi tér volt, egy közösségi alkalom, amikor mindenki megjelent és tudott találkozni, beszélgetni. Nálunk maga a mise is dallamos, tehát éneken keresztül történik, vannak nagyon szép pillanatai.”² A szerb identitástudatban a vallás gyakorlatilag eggyé vált a nemzeti kultúrával, melynek eredményeként az etnikai különbözőségüket elsősorban nem a közös származás létében, hanem vallásukban értelmezik. Tehát a szerb etnikum esetében a vallás etnikus jegyeivel kell foglalkoznunk. (Bindorffer – Sólyom 2007:212-213)

A deszki szerb közösség tagjai egyéni szinten fontosnak tartják vallásukat és az egyházi hagyományok megtartását. *„Nálunk az egyházhoz fűződő kapcsolat minden.”* – mondta egyik beszélgetőtársam. A vallás hagyományosan szinte folyamatosan jelen van az egyén életében. Az év során számos szent ünnepére kerül sor, (Halpern 1958:232) melyeket hagyományosan a közösség tagjai közösen, manapság inkább egyéni, vagy családi szinten tartanak meg.

„Azért a szocializmus hosszútávon megtette a hatását.” – mondta a település pravoszláv egyházközségének kántora a közösségre jellemző vallásgyakorlási szokásokról, majd hozzátette: *„Nem értem, hogy az a sok fiatal, akik olyan aktívak a hagyományörzés területén a vallást miért hanyagolják. De nem csak itt, a katolikusoknál is ez van. Ott olyan 15-20 ember szokott lenni vasárnaponként, pedig ők jóval többen vannak. Szóval, ha csak az arányokat nézzük, nálunk jobb a helyzet.”* A II. világháborút követően jelentős változás történt a felekezeti életben, mely mély átalakulásokat eredményezett a szerb ortodox egyház életében és működésében is. Az állam nem engedélyezte a Budai Szerb Ortodox Püspökség élére megválasztott vallási vezető beiktatását egészen 1990-ig, az államosítás következtében pedig az egyházközségek elvesztették iskolaépületeik és egyházi földjeik számottevő részét, mely komoly anyagi problémákat eredményezett. Ennek következtében számos templomot leromboltak, vagy eladtak, amely tovább lehetetlenítette a hívők

---

² Dolgozatomban a továbbiakban dőlt betűvel fogom szedni azokat az interjúrészleteket és kifejezéseket, melyek a közösség tagjaitól származnak, melyek az ő értelmezéseiket és interpretációjukat mutatják be.

vallásgyakorlását a szocialista érában. (Dujmov 2007:342) *„Régebben ez tipikusan jellemző volt, hogy volt a templom, és volt az iskolája. Tehát régen egyházi volt minden. De ez ugye megváltozott.”* – mondta a település óvodájában működő szerb nemzetiségi csoport óvónője. A szocializmus vallásellenes politikájának következtében mára radikálisan lecsökkent a vallást gyakorlók száma a magyar társadalomban, így a deszki szerb közösségben is. Az istentiszteleteken, az ünnepek kivételével az esetek többségében hat-hét ember van jelen, többnyire az idősebb korosztály tagjai. *„Szoktak templomba járni az emberek. Sajnos inkább csak az idősebbek. Tehát fiatalok közül kevesen.”* – mondta egyik beszélgetőtársam.

Bár a közösség tagjainak többsége nem vesz részt az egyház mindennapi életében, személyes szinten, az egyéni identitásban mégis fontos szerepet tulajdonít vallásának. *„Én is nagyon ritkán jutok el a templomba. Most se jutottam el karácsonykor se. Én attól függetlenül ugyanúgy vallásos vagyok, tartom ezeket a hagyományokat otthon is, de nem mindig jutok el odáig.”* – mondta egy idősebb beszélgetőtársam, aki egyébként a mindennapjaiban a szerb hagyományok ápolásában aktív szerepet vállal. *„Én vallásos vagyok, az ünnepekkor mindig elmegyek templomba, de a hétköznapokon nincs rá időm. A gyerekeket is el szoktam vinni ilyenkor, hogy tanuljanak.”* – mondta egy családapa. Ahogyan a fenti interjúrészletekből is kivehető, a település szerb lakóinak egy része személyes életében fontosnak tartja vallásos kötődését, de ezt többnyire egyéni vagy családi szinten éli meg. Az egyház szerepének háttérbe szorulása nem jelenti automatikusan a rítusok jelentőségének csökkenését is, hiszen ezek azok a jelenségek, melyekkel kifejezik és megélik nemzetiségi identitásukat. (Gábrity 2008:121)

A szerb közösségekben a vallási élet sosem szorítkozott csupán a templom területére, hanem a család, illetve az otthon szférájában is fontos szerepet töltött be. (Tolnai 2003:193) A közösség tagjai vallási kötődésüket jellemzően otthonaikban is kifejezik a családi védőszenteket ábrázoló ikonok kifüggesztésével. *„Ennek itt lenne a helye, ezen a falon, de most költöztünk be, nemrég lett kész a ház és hát még nem tettük ki.”* – mutatta a jelenleg egy polcra kihelyezett ikont egyik beszélgetőtársam. Ahogyan Halpern *A Serbian village* című művében leírja, a családi védőszent ünnepe az év legfontosabb családi eseménye a szerb családok életében. (Halpern 1958:241) A

család védőszentje és a védőszent ünnepe a deszki szerb közösség tagjainak életében is meghatározó szerepet tölt be. „*Régebben nálunk nem voltak ünnepelve a névnapok, születésnapok, hanem a karácsony, a húsvét, meg a családnak a védőszentje. Az volt a család születésnapja, az december 19-én van nálunk, és akkor történtek ezek az ajándékozások. Akkor sem nagyon ajándékozás történt, hanem mit tudom én, akkor kaptak egyszer egy komolyabb, szebb ruhát, csak egy példát kiragadva.*” – mondta egy középkorú beszélgetőpartnerem. Az ünnep a szocializáció szempontjából is fontos szereppel bír egy család életében, hiszen a család védőszentje férfiágon öröklődik, így az apa feladata, az ünnephez kapcsolódó szokások és kötelezettségek továbbadása fiai számára. (Tolnai 2003:193) Bár mára számos változás történt a közösség hagyományaiban és kultúrájában, a védőszent ünnepe ma is az egyik legfontosabb esemény a szerb családok életében.

Számos szokás maradt fent a szerb kultúrában, melyeknek kiemelkedő jelentőségük volt a nyelv, a vallás és a kultúra megőrzésében. Ezek közül az egyik legfontosabb a slava-Krsno ime, vagyis a családi védőszent ünnepe. Az ünnep a népi vallásosság bizonyos elemeit hordozza magán, melynek lényege, hogy a hivatalos vallás gyakorlata kiegészül a parasztság hitében fellelhető más elemekkel és gyakorlatokkal. Ilyen elemek a régi, kereszténység előtti hagyományok és szokások. (Ortutay 1980:732) Már a középkorban jellemző volt a szerb vallásosságra a népi jellegűvé vált kereszténység gyakorlása, amely a török hódoltság idején még inkább elterjedt, ugyanis a papságnak nem volt lehetősége teológiai tanulmányok folytatására. (Hadrovics 1991:11-13) Az egyház jóváhagyásával működő népi vallásosság gyakorlati megnyilvánulásai például a helyi/családi védőszentek ünnepei, vagy a búcsújáróhelyek felkeresése. (Ortutay 1980:732)

A védőszent ünnepe arra a napra emlékeztet, mikor a család ősei felvették a kereszténységet, s pogány bálványaik imádata helyett keresztény szenteket dicsőítése mellett döntöttek. Az esemény a pravoszláv szerbek legnagyobb vallási ünnepe és meghatározó helyet foglal el a kisebbségben élő szerbek, így a deszki szerb közösség életében is. Deszken az ünnep az 1970-es és 1990-es évek között népünnepély jellegűt öltött, a család és barátság ünnepe volt, ahová az ünneplő család rendszerint meghívta barátait. (Rusz 2005:12) Bár mára az ünnep ezen jellege megszűnt, a deszki szerb

közösség összefogásában és identitásának megerősítésében kiemelkedő helyet foglal el az esemény. *„Ilyenkor azok is elmennek templomba, akik amúgy nem szoktak. Külön annak a családnak tartanak misét, akik ilyenkor szvecsárok, vagyis hát ilyenkor ünnepelnek. A pap elmegy a családhoz, megszenteli a házat, utána pedig közös ebédet tartunk a rokonokkal”* – magyarázta az ünnep menetét egyik beszélgetőtársam, aki családjában életében kiemelkedő szerepet tulajdonít ezeknek az ünnepeknek.

A közösség tagjaira jellemző tehát, hogy pravoszláv vallásuk meghatározó elemét képi identitásuknak, azonban gyakorlati szinten ezt ritkábban nyilvánítják ki, mint a korábbi évszázadokban, amikor ez társadalmilag elvárt gyakorlat volt. A vallás egyéni szférába való visszaszorulását jelzi az óvónővel folytatott beszélgetésem egy részlete is: *„... az óvodával meg nem szoktunk átmenni a templomba. Például most is, hogy jön ez a Szent Száva ünnep, előtte van egy húsz perces mise. Én nem szoktam átvinni a gyerekeket. Mert én ezt úgy érezném, lehet, hogy ezt rám akarják erőszakolni. Én ezt nem szeretném. Idővel, majd talán. Volt, amikor a szülők ezt kérték, hogy nyugodtan menjünk át, had lássák a gyerekek, olyankor át szoktunk menni, de én kiprovokálni ezt nem akarom.”* Láthatjuk tehát, hogy a vallás a közösség tagjainak értelmezése szerint elsősorban a magán, családi szférába tartozó elem, s hiába tekintik a szerb kultúra alapvető alkotóelemének a pravoszláv vallást, a nemzetiségi csoportba járó gyerekek jellemzően csak szüleik beleegyezésével látogatják meg a templomot. Ez persze nem csak a deszki közösség életében tapasztalható jelenség. Ennek oka, hogy a szekularizációs folyamatok következtében a vallás a 20. századra elvesztette meghatározó társadalmi szerepét, s a vallás megélése fokozatosan a privát szférába szorult vissza. (Fox 2005:295)

A közösség tagjainak legnagyobb része csak az ünnepekkor vesz részt az istentiszteleteken. *„Ünnepekkor azért eljönnek az emberek.”* – mondta a közösség kántora. *„Most volt például Szent Száva ünnepe, ez nagyon fontos ünnep nálunk. Akkor egész sokan voltak.”* – tette hozzá. Szent Száva – akiről a településen lévő szerb közösségi házat is elnevezték – az iskolák védőszentje, aki hercegi származása ellenére a kolostori élet mellett döntött lemondva trónigényéről. (Kiss 1991:264) Személyére ma is tisztelettel emlékeznek a deszki szerb közösség tagjai.

A karácsony, a húsvét, a búcsú és a családi védőszent ünnepe alkalmával a közösség tagjai rendszerint megjelennek a deszki ortodox templomban és eleget tesznek a vallásuk által előírt kötelességeiknek. *„Nekem van saját helyem. Nálunk az a szokás, hogy fizetünk a helyünkért és akkor az a miénk. Ma már nem mindenki, csak aki szeretné. Én az apám helyét örököltem meg, szóval a miséken mindig ott szoktam ülni.”* – mondta egy családapa, aki többnyire csak ünnepek alkalmával látogat el az istentiszteletekre. Ebből is láthatjuk tehát, hogy a csupán kiemelt alkalmakkor templomba járók esetében sem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy veszítettek volna jelentőségükből az évszázadok során kialakult templomi szokások és hagyományok. Azt gondolom, hogy ezek mind olyan elemei a közösség tagjai identitásának, melyeket egyénileg, vagy családi szinten, emlékezetükben őriznek és ápolnak, azonban a mindennapi kinyilvánítás helyett ma már csak bizonyos alkalmakkor gyakorolják.

Amint azt a fenti írásomból látni lehet a deszki szerb közösség vallási életben való részvétele más magyarországi vallási közösséghez hasonlóan visszaszorult. A közösség tagjainak közösségi vallási élete csupán az ünnepi alkalmakra korlátozódik, vallásuk iránti kötődésüket ekkor, illetve a hétköznapokon otthonaikban, családjuk körében élik meg. A közösség életében tehát visszaesett az egyház hagyományos csoportösszetartó szerepe, – bár semmiképp sem mondható, hogy megszűnt – ezt a funkciót az elmúlt évtizedekben fokozatosan a hagyományőrző csoport vette át. Az I. világháború előtt az egyház felügyelete alatt működő színjátszó csoportból alakult együttes a szocializmus ideje alatt is sikeresen működött, miközben a vallás folyamatosan háttérbe szorult. Ennek eredményeként a csoport ma is jelentős funkciót tölt be a deszki szerb közösség életében, melyről a következőkben szeretnék beszámolni.

4.2. Hagyományőrzés és identitás

Ahogy az előző fejezetben említettem, a deszki szerb közösség életében az elmúlt évtizedekben számos változás következett be, melynek hatására a vallás veszített közösségi szerepéből és az egyéni, családi szférába szorult vissza. Ennek következtében jelenleg a közösségi események többsége a hagyományőrző csoport munkája köré csoportosul, melynek eredményeként a Bánát Egyesület munkájában való részvétel, a szerb tradíció ápolása, a hagyományos tánc és zene ismerete nemcsak

a szerb identitás egyik elengedhetetlen elemévé, hanem a közösséget szorosan összetartó tényezővé vált. Ebben a fejezetben azt szeretném szemléltetni, hogy a hagyományőrzés hogyan segít fenntartani és megerősíteni a szerb közösség tagjainak identitástudatát, hogyan képes összefogni a közösséget a fiataloktól az idősekig, illetve milyen szerepet játszik a szerb kultúra megőrzésében és az interetnikus kapcsolatok alakulásában.

Mint azt korábban már megírtam, a fiatalabb generáció nem vállal aktív szerepet a vallási életben, szerbségét sokkal inkább a kulturális életben vállalt tevékeny munkájával igyekszik megélni és kifejezni. Ennek megfelelően a fiatalok igencsak aktív szerepet töltenek be a hagyományőrző csoport tevékenységében, a hagyományos tánc, zene életben tartásában a különböző tradíciók táncos, színpadi bemutatásával.

A hagyományos falusi szerb kultúrának már csak néhány eleme található meg Deszken. Ilyen például a házak elejére felakasztott virágból font Iván-napi koszorú.³ *„Ebből lehet látni, hogy melyik házban laknak szerbek. Ezt mindig ki szoktuk tenni. Egy évig van kint, azután Iván-napon ha megfonják az új koszorút, akkor lecseréljük.”* – mesélte egy házaspár, miközben saját házukon lévő koszorút mutatták. A hagyomány jelentése Shils fogalmaival élve a „traditum, vagyis valami, amit a múlt a jelennek átad.” A hagyomány leglényegesebb alkotóeleme, hogy minden esetben az emberi cselekvés, gondolkodás és képzelőerő terméke, melyet generációról generációra örökítenek tovább egy adott csoporthoz tartozó egyének. (Shils 1978:30) A hagyományok bemutatása, a néptánc és népzene ismerete és gyakorlása, a múlt felelevenítése a megőrzött hagyományt, az identitást szolgálja. A hagyomány ápolása és bemutatása tehát a közösség identitásának egyik megnyilvánulási formája. (Voigt 1991:449-451)

A közösség tagjai életében már gyermekkoruktól kezdve meghatározó szerephez jutott a hagyományőrző egyesületben való munka. *„Mindен mást lehetett, ezt muszáj*

---

³ Iván napja a nyári napforduló egyik meghatározó ünnepe a szerb közösségeknek. Ekkor koszorúkkal díszítik fel a házakat, illetve a sírokat, melynek alapanyaga az ún. Iván napi virág. Ezeket a virágokat hagyományosan a háziasszonyok szedték, majd fontak belőlük koszorút. (Kiss 1991:264) Ma Deszken az esemény közösségi jelleget öltött, s a közösség tagjai együttes ünnepség keretében szednek virágot, majd fonják meg koszorúikat.

volt.” „Nem volt kérdés, hogy járok-e a Bánátba, gyakorlatilag kötelezővé tették a szüleim. És most én ugyanezt csinálom a gyerekeimmel, de amennyire tudom, ez nem csak nálunk van így.” – mondták beszélgetőtársaim a Bánát Egyesülettel való kapcsolatukról.

„Régebben a templomi ünnepek voltak a legfontosabbak.” „Az egyház fogta össze a közösségünket.” „A második világháborúig valláshoz kötődő hagyományok voltak jellemzőek.” – mondták beszélgetőtársaim. Mára azonban ez valamelyest megváltozott. Az előző rendszer „vallásellenessége”, modernizált világunkra jellemző „felgyorsult életmód”, s az időhiány következtében a vallási életben való részvétel sok családnál csupán az ünnepekre korlátozódott, melynek következtében az egyházi ünnepek egy része elvesztette közösségi szerepét. „Ugye az előző rendszerben az egyházi hagyományok egy kicsit ellaposodtak, de a szerbek körében a templom valahogy mindig összetartó erő volt, nagyon sok hagyomány ezért valamilyen formában megmaradt, átformálódott valamilyen szinten, a kilencvenes években sikerült ezeket újra feléleszteni.” – mondta a csoport vezetője.

Az egyesület egyik fő feladatának tekinti az elfeledett, vagy eltűnőben lévő hagyományok újjáélesztését. Az elfeledett valláshoz kötődő ünnepek és hagyományok egy részét a hagyományőrző csoport újra feleleveníti, melynek eredményeként az esemény visszanyeri közösségi szerepét, azonban elveszti eredeti, vallási funkcióját, s sokkal inkább, közösségteremtő és identitáserősítő rendezvényként válik fontossá a közösség tagjainak életében. A deszki szerb közösség életében bekövetkezett változások hatására mára nagyrészt ezek az újjáélesztett, színpadon előadott hagyományok maradtak meg átélhető identitáselemként a hagyományos falusi szerb kultúrából. (vö.: Bindorffer 2001:97)

A társadalmi, gazdasági és politikai átalakulások hatására a szerb közösség életében is gyökeres változások következtek be. Bizonyos szokások megszűntek, átalakultak, a magyar közösséggel való egyre szorosabb együttélés pedig a többségi társadalom kultúrájának bizonyos fokú átvételét eredményezte. A régi lakodalmi, karácsonyi, vagy húsvéti szokásoknak csak azon elemei maradtak fent, amelyeket a modern kor elvárásaival is össze lehetett egyeztetni. Az esküvői szokások megváltozásáról a közösség kántora a következőket mondta: „Sok minden

megváltozott, hát azt mondják, modernebb lett. De ez nem mindig rossz. Például régebben annyira patriarchális volt a szerb közösség, hogy az esküvőre a menyasszony szülei el sem mehettek. Ők elbúcsúztak tőle otthon, és onnantól már nem hozzájuk tartozott. Azért szerencsére ez ma már nem így van." A hagyományos délszláv nagycsaládi struktúra, a zadruga alapja a patrilokális házasságkötés, melynek értelmében a lánygyermek csak férjhezmenetelükig tartoznak a családhoz. Ebben a családmodellben a nagycsalád élén a gazda áll, aki dönt a fontosabb kérdésekben és képviseli a családot a külvilág előtt. (Bodrogi 1997:279-280) Ez a fajta nagycsaládi felépítés a huszadik század folyamán felbomlott és a magyar társadalomban is elterjedté vált kiscsaládi struktúra vált meghatározóvá a deszki szerb közösség életében. Ennek eredményeként számos hagyományos tevékenység megszűnt, veszített társadalmi jelentőségéből, vagy átalakult. Ezeket a szokásokat igyekszik feleleveníteni és bemutatni a Bánát Egyesület.

A társadalmi kapcsolatok viszonylagos fellazulása, a zárt közösség megszűnése a közös élmények számának mérséklődését eredményezték. Ilyen helyzetben előfordulhat az összetartozás érzésének csökkenése, mely esetben mindenképp szükség van a múltat idéző, a múltra emlékező közös rítusokra, ünnepekre, mely megerősíti a közösség kohézióját. (Bindorffer 2001:96) A csoport identitását biztosító tudás az emlékezés révén válik hozzáférhetővé a közösség tagjai számára. A múltra való emlékezés, a múlthoz fűződő viszony biztosítja az emlékező csoport identitásának alapjait.⁴ (Assmann 1999:53-57)

Szász János 1984-es deszki szerb közösségről szóló írásában kifejti, hogy a nemzetiségi táncsoport és zenekar a valamikori egyházi szertartások társadalmi funkcióját sajátos módon átvette. (Szász 1984:980) Ezt megfigyeléseim alapján igaznak vélem, hiszen amellett, hogy a vallásosság igen erőteljesen visszaszorult az elmúlt évtizedekben, a faluban élő szerb nemzetiség közösségi eseményeinek jelentős része az egyesület és rendezvényei köré szerveződik. A szerző szerint a nemzetiségi

---

⁴ Assmann szerint a kulturális emlékezet a „múlt szilárd pontjaira” irányuló folyamat, azonban nem képes megőrizni a történelem tényszerűségét. A mítoszok is az emlékezés alakzataivá válnak, a mítoszok és a történelem közti különbségek érvényüket veszítik, s a kulturális emlékezet a tényszerű múltat mítosszá alakítja. (Assmann 1999:53)

táncsoport esetében a tánctanulás adja az alkalmat a közösségi életre, a tánc válik a főbb céllá, melynek a közösségi élet alárendelődik. (Szász 1984:984) *„Én nagyon szeretem itt a közösségi életet, de azért a tánc miatt járok leginkább. Szerintem azért a többség így van ezzel.”* – mondta a táncsoport egyik tagja az egyesületre jellemző társasági életről. A csoport tagjainak többsége nem csak a próbák alkalmával találkozik, hanem a hétköznapokon is szoros kapcsolatban állnak egymással, amely jelzi, hogy az együttes valamilyen szinten hozzájárul a közösségi összetartás erősítéséhez.

De vajon mennyire valósítható meg, hogy az intézményi keretek között működő táncsoport valós társadalmi funkciót töltsön be? Az intézményesített tánctanulás és a közösségi élet konfliktusát mutatja, hogy a közelmúltban tartott csoportmegbeszélésen, olyan problémák merültek fel, melyek rávilágítottak olyan ellentétekre, miszerint a tagok egy része inkább a közösség miatt jár el a próbákra, míg mások a tánctudásukat szeretnék komolyabb szintekre fejleszteni. Ez viszont konfliktushoz vezet a tagok között. A probléma jelentőségét mutatja, hogy miután távoztam a gyűlésről, a buszmegállóban várakozva hallottam, hogy a körülöttem állók is erről beszélnek, pedig ők részt sem vettek a megbeszélésen.

A csoport által felélesztett hagyományok és az egyesület közösség összetartó szerepe jól nyomon követhető a karácsonyi ünnephez kapcsolódó eseményekben. A karácsonyt megelőző szent estén a hagyomány szerint a gazda kivágott egy tölgyfát, a bádnyákot, amit a saját házába vitt és ott meggyújtottak, majd reggelig őrizték a lángot. (Halpern 1958:243) Az építészeti hagyományok⁵ megváltozásának következtében a múlt század közepére a tűzgyújtás helyszíne a templomkertbe tevődött át, majd pedig megszűnt. Az egyesület az elmúlt évben hívta életre ezt a szokást. *„Tehát ez most ugyan úgy történik, tehát kivágjuk ezt a fát, délután kettőkor behozzuk a fiatalokkal, fölállítjuk, este a pap fölszentelik, utána már a rakott tűz körül állva énekelve azokat a karácsonyi dalokat ugye fölolvágjuk a bádnyákot és akkor a tűzre*

---

⁵ *„A hagyományos házak és a nyitott kémények eltűntek tulajdonképpen a településünkről a múlt század közepén, vagy első harmadában.”* – mondta az építészeti változásokról beszélgetőtársam. A múlt század elejéig a nyitott kéményes házak voltak megszokottak a településen, azonban a házak modernizálásával ezeket a kéményeket a modernebb kéményekre cserélték, melynek eredményeként már nem volt lehetőség a házban a farönk elégetésére.

rakjuk és szépen elég, és a másnap reggeli miséig az ott helytel közel őrizve van, nekünk reggel 5-ig sikerült vasárnap őriznünk, úgyhogy ez egy szép kis hagyomány.” – mesélte a hagyományőrző csoport vezetője. Ez az alkalom – mely hagyományosan a családi szférában zajlott – remek lehetőséget teremt a közösségi összetartozás megélésére és kinyilvánítására. *„Itt a másik teremben látszik ugye, hogy behoztuk a szalmát⁶, vasárnap sok látogató volt, érdeklődő, nem csak a helyi közösségből és akkor egy kellemes kis estét töltöttünk el.”* – tette hozzá beszélgetőtársam. A karácsonyi ünnep Bánát Egyesület által szervezett eseményei tehát komoly közösségi eseménynek számítanak, ahol a közösség tagjai együtt ünnepelhetnek, közösen virrasztanak, s ezek az események tovább erősítik a szerb közösség kohézióját, s a részvevő tagok személyes identitást. Fontos még megjegyezni, hogy ezeken az alkalmakon a falu magyar lakói is rendszerint megjelennek, mely tovább erősíti a két etnikai csoport összetartását, megkönnyíti a békés egymás mellett élést és pozitív hatást gyakorol az interetnikus viszonyokra.

A szerb közösség tagjai fontosnak tartják hagyományaikat. *„Nálunk egyáltalán minden féle-fajta változás nélkül 150 éve ugyanaz az ünnepi étel.”* – mondta beszélgetőtársam. A hagyományok felelevenítése és életben tartása elsődleges célja az egyesületnek, ahogyan a csoport internetes bemutatkozásában olvasni lehet: *„legfontosabb feladatunk a szerb kultúra, a néphagyományok, a népzene, a néptánc és az anyanyelv ápolása illetve átörökítése a jövő generációja számára.”⁷* A Bánát együttes egy tagja a következőképp fogalmazta meg a hagyományőrzés fontosságát és az egyesület célját: *„Még hogyha nem is élünk már annyian igazán szerb nemzetiségű emberek, de valaki egyszer azt mondta, hogy egy kultúra, egy nép addig él, amíg a hagyományait ápolják és a nyelvét beszélik. Legyen az ahhoz a nemzetiséghez tartozó,*

---

⁶ A szerb kultúrában karácsonykor az a szokás, hogy a házba szalmát hordanak, és ezt körülbelül 2-3 cm vastagon terítik el a földön. Az ünnep alatt itt játszanak a gyerekek, régebben előfordult, hogy ezen aludtak a család férfitagjai. A közösség tagjainak egy része ma is őrzi ezt a hagyományt, s karácsony alkalmával szalmával borítják be lakásukat. *„A mi családunkban a mai napig, attól függetlenül, hogy a gyerekek már nagyok, a mai napig bevisszük, ahogy mi ezt valamikor tanultuk az idősektől.”* A szerb közösséghez tartozó épületekben, mint az óvoda, vagy a szerb közösségi ház, a karácsonyi ünnep alkalmával legalább egy terembe hordanak be szalmát, ezzel is életben tartva a régi tradíciót.

⁷ <http://www.banat.hu/>

vagy máshová. De akkor is él az a hagyomány és él a nyelv is, meg a kultúra is, mert valaki ápolja, beszéli, gyakorolja. És mi próbálunk ennek eleget tenni.” Bár az egyesület alapvetően a szerb nemzetiségi kultúra ápolásával foglalkozik, tagjainak jelentős része a magyar etnikumból kerül ki. Ennek egyik oka a szerb közösség létszámának lecsökkenése az elmúlt évtizedekben, illetve a magyar közösség szerb kultúra és tánc iránti érdeklődése. A hagyományőrző csoport tehát nem csak a szerb közösség összetartását és identitását megerősítő közösség, hanem sajátos terepet képez az interetnikus kapcsolatok számára is.

A tánccsoport meghatározó szerepet tölt be a szerb családok gyermekeinek szocializációjában. Jellemzően már óvodás, vagy kisiskolás korban megkezdik az egyesületben való munkát, ahol megismerkedhetnek a szerb kultúra sajátosságaival, a hagyományokkal, énekekkel és táncokkal, melynek segítségével közelebb kerülnek a szerbséghez. A szocializációs folyamatok kulcsfontosságú szerepet töltenek be az egyén identitásának kialakulásában. A család, az óvoda, az iskola és a kortárscsoportok mind jelentős befolyást gyakorolnak az egyéni identitástudat formálódásában. Dolgozatom következő részében ezeket a folyamatokat fogom bemutatni, kiemelve azt, hogy melyek azok a szférák, amelyek a legjelentősebb szerepet játsszák a személyes identitás kialakításában.

4.3 A szerb identitás továbbörökítése

A továbbiakban a deszki szerb közösségre jellemző szocializációs folyamatokról, az identitás továbbadásáról és az azt meghatározó tényezőkről fogok beszámolni. Részletesen kitérek a család, az óvoda, az iskola, illetve a vegyes házasságok szerepére a közösségi azonosságtudat formálásában, fenntartásában és megerősítésében. Bemutatom, hogy a közösség tagjainak életében miként jelenik meg a szerbség, mint vonatkozási pont, mennyire igyekeznek tudatosan kifejezni identitásukat, s melyek azok a fizikai vagy szimbolikus terek, ahol a legintenzívebben tudják megélni etnikai hovatartozásukat.

Az identitás továbbadásának ismertetése előtt azt gondolom elengedhetetlen az identitás, valamint az identitás és etnicitás kapcsolata és az e fogalmakat leíró elméletek rövid bemutatása. Bindorffer Györgyi a következőképpen határozza meg az

identitás fogalmát: „az etnikai identitás az egyén azon szubjektív azonosságérzése és élménye, csoportlojalitása, amelyet azon kisebbségi csoport iránt érez, melybe beleszületett, s ahol elsődleges szocializációja során a speciális, csak a csoportra jellemző és a másokkal való összehasonlítás alapját képező elemkészletet tartalmazó, etnikai tudásanyagot elsajátítja.” (Bindorffer – Sólyom 2007:192) A nemzeti és etnikai identitás minden ember életében fontos szerepet játszik, hiszen az egyén társadalmi hovatartozását határozza meg. Az identitás elsődleges funkciója, hogy pozitív társadalmi értékeléshez juttassa hordozóját. (Bindorffer – Sólyom 2007:189-191)

Az etnikus identitás legmeghatározóbb eleme egy adott társadalmi csoporttal való azonosulás, nem pedig egy bizonyos kultúrából való részesedés. (Sárkány 2000:112) Az etnikai identitás mindig egy másik csoporttal szemben kerül meghatározásra, mely által az egyének a saját csoport és a másik csoport mentális kategóriáiba sorolják környezetük tagjait. Az etnicitás tehát kölcsönös kapcsolatok során, interakciók révén alakul ki, nem pedig izolált, egymástól mereven elhatárolt csoportok között. (Eriksen 2008:25)

A nemzetiségi identitás mintakövetés, mely a szocializáció eredményeként jött létre és az egyén és a közösség kölcsönös kapcsolatában manifesztálódik. (Bindorffer 2001:170) Az emberi lény kezdettől fogva az őt körülvevő szociális világ résztvevője, és a másokkal lefolytatott interakciók révén tanul. (Durkin 1997:65) Egy gyermek szocializációja során sajátítja el azokat a kulturális, társadalmi és viselkedésbeli mintákat, melyek meghatározzák látásmódját, formálják a körülötte lévő világról kialakított képét, s kialakítják identitását. Egy gyermek születésétől fogva más emberekkel van körülvéve, ezáltal tőlük függ, életük a velük való interakciókhoz, az általuk biztosított lehetőségekhez és az általuk fenntartott korlátokhoz kapcsolódik. (Durkin 1997:58) Az identitás tehát szocializáció eredményeként jön létre és az „érvényes normarendszerből adódóan a csoport (társadalom) elvárásainak és anticipációinak függvényében, az interakciók során megvalósuló elvárás egyeztetések során alakul.” (Bindorffer 2001:20) Az identitás elsajátítása elsősorban olyan egymástól különválasztható, de mégis szorosan összekapcsolódó színtereken történik, mint a család, óvoda, iskola, vagy a kortárs csoportok.

Az identitás továbbadásában a legfontosabb szerepet az egyén családja tölti be, hiszen ez az a szocializációs színtér, melynek a gyermek a születése pillanatától fogva részesévé válik. Az ember kultúrájának szokásait, szabályait és a viselkedésbeli elvárásait elsősorban a családban tanulja meg. (Bagdy 1977:14-15) A család, mint szociális csoport jelentős szerepet tölt be családtagok etnikai identitásának megerősítésében olyan tényezők révén, mint a nyelv, az anyanemzet kultúrája, vagy a történelmi tudat. (Homiščinová 2008:28)

Ennél fogva a deszki szerb közösség tagjainak identitásának formálásában is elsődleges szerepet töltött és tölt be ma is a család. A gyerekek először itt találkoznak a szerb szokásokkal, ünnepekkel, a pravoszláv vallás sajátosságaival és ideális esetben itt tanulják meg a szerb nyelvet. A család szerepe tehát elsődleges a nemzetiségi identitás kialakításában. Ahogyan ezt egyik beszélgetőtársam megfogalmazta: *„... otthon kell kicsi kortól megismertetni a gyereket a szerb nyelvvel és szokásokkal, mert utána már nehéz.”* A nyelv és kultúra elsajátításában és továbbadásában a család szerepének fontosságát hangsúlyozta az általános iskola szerb tagozatának tanítónője is, aki szerint a gyerekek szerb nyelv ismerete és a kultúra iránt való érdeklődés és az ahhoz való ragaszkodás *„... attól is függ, hogy mennyit hozott magával otthonról. Mert aki a nulláról jött, annak nem olyan egyszerű.”*

A családok többségére jellemző, hogy a gyerekeket már kicsi koruktól igyekeznek megismertetni a szerb hagyományokkal és a vallási ünnepekkel, azonban a nyelv továbbörökítése már komolyabb gondot okoz. Ennek oka, hogy a gyermek szüleivel nem szerbül, hanem sokszor csak magyarul beszél. *„Tudok én olyat, hogy vegyes házasság, de otthon magyarul beszélnek legtöbbször, mert a férj, vagy a feleség nem tud beszélni [szerbül] és akkor mindjárt adódik, hogy az a könnyebb. Ideális esetben – és sok ilyen ismerősöm van – hogy vegyes házasság, és a gyerek tudja, hogy azzal a szülővel, aki szerbül beszél azzal szerbül, aki magyarul, azzal magyarul beszél.”* – mondta az egyik szülő. Azonban ahogyan ezt megtudtam *„... vannak olyan házasságok is, ahol megtanult a házastárs ugye szerbül valamilyen szinten és akkor tudott segíteni a gyerekeknek.”* Az ilyen esetekben a gyerekek nemcsak hogy sokkal könnyebben tanulják meg a szerb nyelvet, de a nemzetiségi identitásuk is sokkal erősebb lesz.

„Nekem a feleségem magyar, de megtanult szerbül valamennyire és én például a gyerekeimmel csak szerbül beszélek.” – mondta beszélgetőpartnerem.

A szerb identitás átadásának családi színterére nagy hatással vannak az egyre gyakoribb vegyes házasságok. *„Az én korosztályomból csak egy olyanról tudok, hogy ne vegyes házasság lenne.” – mondta egyik, szintén vegyes házasságban élő beszélgetőtársam. Mára már szinte teljesen megszűnt a magyar és szerb közösségek közti elkülönülés, melynek egyik megnyilvánulási formája a két csoport közötti házasságkötések számának növekedése. A vegyes nemzetiségű családok az interetnikus kapcsolatok színterei. Ez az a terület, ahol a két kultúra és nyelv a legerőteljesebben hat egymásra, s amely a nemzetiségi és nyelvi asszimiláció elsődleges helyszíne. (Homišinová 2008:28)*

A vegyes házasságok alakulásának mértékét nagyban meghatározza a nemzetiségeknek a településen képviselt aránya. (Tóth – Vékás 2006:336) *„Nálunk azt hiszem, hogy úgy a '70-es, vagy '80-as években volt az első vegyes házasság és akkor onnantól egyre gyakoribb lett. Szerintem azért, mert egyre kevesebben lettünk, sokan elmentek és a fiatalok nem találtak párt a szerb közösségben sem itt, sem pedig a környéken, Újszentivánon, Szőregen, vagy esetleg Szerbiában. És így muszáj volt a magyarok közül is választani. Ezt az idősebbek is elfogadták többnyire.” – mondta a közösség egyik tagja a vegyes házasságok alakulásáról. A vegyes házasságok elsődleges okaként tehát a szerb közösség létszámának csökkenését jelöli meg a közösség egy része.*

A vegyes házasságok megkötése azonban nem volt problémamentes. *„Még a '80-as években, mikor nem volt olyan sok vegyes házasság, olyan is volt, hogy a szülők építettek két házat a két fiuknak a velük szomszédos utcában úgy, hogy a három kert összeért, így könnyű volt egymáshoz átjárni. De a szülők házából csak az egyik fiú házához vezetett csapás, mert a másik magyar lányt vett el. Szóval ez nem mindig volt ilyen könnyű.”* A vegyes házasságok okozta konfliktusok többnyire generációk közötti konfliktusokként értelmezhetők. Ezek egyfajta értékkonfliktusok, melyek oka, hogy a fiatalabb generációk nem hajlandók követni azokat a szigorú életvezetési és párválasztási normarendszereket, melyeket szüleik és nagyszüleik igyekeznek átörökíteni. A fiatalabb generáció tagjai elsősorban olyan értékekkel képesek

azonosulni, melyeket az átstrukturált és globalizáció hatására átalakított mindennapi életükbe be tudnak illeszteni. (Bindorffer 2001:178)

A generációk közötti értékkonfliktus jól megmutatkozik beszélgetőtársaim esküvői történetéből. *„Az én édesapám egy igazi keményvonalas szerb volt. Így mikor elé álltam azzal, hogy én magyar lányt fogok elvenni, eléggé féltem, hogy mit fog reagálni. De nem volt vele semmi problémája. Aztán később már nehezebb lett. Nem volt például templomi esküvőnk. Én nem akartam, hogy a feleségem átkeresztelkedjen, mert nem akartam ráerőltetni a saját vallásomat, az édesapám viszont ezt nem akarta elfogadni. Lehetett volna olyat csinálni, hogy egy katolikus és egy pravoszláv pap is jelen van, de ez sem tetszett neki, így végül úgy döntöttünk, hogy nem tartunk csak polgári esküvőt. A zenével ugyan ez volt a helyzet. Azt szerettük volna, ha szerb és magyar zene is van a lakodalmon, de ő ezt nem akarta, így végül nem volt zene, csak egy vacsorát tartottunk. Olyan volt, mint egy halotti tor. Végül is mindenből azt választottuk, ami mindenkinek rossz, hogy ne legyen vita abból, hogy valaki jól jár, valaki meg nem. Hát mi ezt így tudtuk megoldani, nem tudom, lehet, hogy ez másoknak könnyebb.”* A hagyományos szerb kultúra része a patriarchális családmodell, melynek velejárója, hogy a feleség a férj vallását követi. Azonban ez a szemléletmód a fiatalok körében kevés népszerűségnek örvendett a nyolcvanas-kilencvenes évekre, amikor is nemi egyenjogúság már széles körben ismert és támogatott jelenség volt, különösen a fiatal generációk tagjai között. Mivel a patriarchális értékrend ezzel nem volt összeegyeztethető, így a fiatal generáció tagjai nem voltak képesek azonosulni vele, identitásukba beépíteni, s esetlegesen továbbörökíteni. Ezt szemlélteti a fent bemutatott esküvői történet.

A vegyes házasságok meghatározó befolyást gyakorolhatnak az egyén és családja életvitelére, mely a közösség identitásának formálódására is hatással lehet. (Tolnai 2000:33) A vegyes házasság eredményeként létrejött családokban a nemzetiségi identitás tekintetében két lehetőség van: a család mindkét etnikum és nyelv felé orientálódhat, vagy a házaspár egyike alkalmazkodik partnere nemzetiségéhez. (Homišínová 2008:29) Tapasztalataim és beszélgetőpartnereim elmondása szerint a deszki vegyes házasságok esetében többnyire az előbbi variáció történik. A családok többsége mind a magyar, mind a szerb ünnepeket és szokásokat megtartja, esetenként

a házaspár magyar fele a szerb nyelvet is elsajátítja valamilyen szinten. (vö.: Tolnai 2003:193-194) „Az én feleségem magyar, katolikus, ezért mi mindkét templomba el szoktunk járni.” – mondta egyik beszélgetőtársam. „Mi mindent kétszer ünneplünk. A gyerekek örülnek, mert hozzánk kétszer jön a Mikulás. Egyszer jön december 6-án, utána meg tizenhárom nappal később, ugye a Juliánusz és a Gergely naptár közti eltérés miatt.” – mesélte egy vegyes házasságban élő családanya. Az ilyen esetekben a családon belül kettős identitás alakul ki, mely azt eredményezi, hogy a gyermekek mindkét közösség nyelvét, szokásait és kultúráját megismerik és elsajátítják. (Homišínová 2008:28) „A gyerekek tudják, nem szokták összekeverni, hogy melyik a szerb és melyik a magyar ünnep, hogy kihez kell szerbül beszélni és kihez magyarul, és ez szerintem így jó.” – mondta az egyik szülő.

Ezekben a családokban „... általában ápolják a szerb hagyományokat, de van, ahol ez kissé nehézkesebben megy.” – mondta a nemzetiségi óvoda óvónője. Előfordul, hogy a magyar nemzetiségű anyukák tőle kérnek segítséget bizonyos szerb szokásokat illetően. „Mindig nagyon szívesen nyújtok nekik segítséget. Volt, aki kérdezett engem, hogy ő nem tudja, hogy ezt hogy szokták. Ez általában akkor van, ha az apuka a szerb. Nagyon sokszor ők nem annyira tudnak olyan sok időt szakítani a családra és a hagyományőrzésre, mint az anyukák és akkor vannak olyan anyukák, akik megkérdezik engem. És én ennek nagyon örülök.” A vegyes házasságokban élő magyar nemzetiségű szülők számára is fontos gyermekük megismertetése a szokásokkal és vallással. Egy édesanya a következőket mondta: „Én katolikus vagyok, de mivel az a szokás, hogy a gyerekek az apjuk vallását követik, így a lányaink pravoszláv vallásúak. Viszont én nem igazán ismerem a vallási dolgokat, mikor mit kell csinálni a templomban és miért, így nem tudom nekik elmagyarázni, és mivel a férfiak és nők külön ülnek egymástól, az édesapjuk sincs ott, hogy elmagyarázza nekik. Én ezt rossznak tartom, mert meg kell, hogy ismerjék a vallást, a vallásukat. Ezért amíg volt hittantanítás, addig mindig vittük őket az órákra, de sajnos már nincsen.” Ahogyan ezt a fentiekből is láthatjuk, a szülők többnyire fontosnak tartják szerb identitásuk továbbörökítését, hagyományuk és szokásaik megismertetését gyermekeikkel, s ami lényeges, jellemzően nem csak a szerb, hanem a magyar fél is tevékenyen hozzájárul gyermeke szerb kultúrával való megismertetéséhez. „Én azt hiszem, hogy azzal, hogy

megismertetjük a gyerekeinket a szerb kultúrával, ők csakis nyerhetnek. Annyi sok pluszt ad ez nekik. És gyakorlati szempontból is fontos, hiszen így megismernek egy másik nyelvet, ráadásul ugye ilyen közel vagyunk a határhoz is.” – mondta ezt egy vegyes házasságban élő magyar anyuka. A vegyes házasságok esetében tehát nem csak a szerb, hanem a magyar fél is lényegesnek tartja a nemzetiségi szokások továbbörökítését. Rendszerint szorgalmazzák a nyelvtanulást, részt vesznek a hagyományok és ünnepek családi körben, vagy közösségben való megtartásában, mellyen gyakorlatilag részeseivé válnak a szerb közösségnek. Ebből is látszik, hogy a vegyes házasságok nem feltétlen jelentik a szerb kultúra és hagyományok elfeledését, leépítését. Sok esetben a kulturális elemek egy új környezethez alkalmazkodva élnek tovább.

Annak ellenére, hogy a vegyes nemzetiségű családokban többnyire igyekeznek mindkét közösségre jellemző kulturális jegyeket továbbörökíteni, mégis elkerülhetetlen, hogy valamely nemzetiségi identitás hangsúlyosabban érvényesüljön a családon belül. Általánosságban a családot körülvevő többségi etnikum befolyása a meghatározó. (Homišínová 2008:29) Ez tapasztalható Deszken is az olyan esetekben, mikor például a családban szerb helyett magyarul beszélnek. *„Én sokáig próbáltam a lányokkal szerbül beszélni otthon, de kijelentették, hogy velük ne beszéljek szerbül, csak magyarul. Gondolom azért, mert a feleségem magyar és hogy ő is megértse. Pedig ő is sokat megért már a szerbből. Azért remélem, ahogy nőnek ez majd változni fog.”* – mondta beszélgetőtársam. Azonban vannak ellentétes esetek is, amikor a többségi helyett a kisebbségi kultúra a meghatározó. *„Az édesanyám magyar származású, de valahogy a családukban a szerb identitás volt az erősebb. Ő is megtanult szerbül, meg mi is még gyerekként. És én is megtanítottam a gyerekeimet. Nekem nagyon fontos, hogy a gyerekeim és az unokáim is megismerjék a szerb kultúrát”* – mondta egyik beszélgetőtársam a családjára jellemző szocializációs folyamatokról.

Vegyes házasság esetén a gyerekek nevének megválasztása is fontos szerepet játszik a család identitásának kialakításában. A kisebbségi identitás kifejezésének egyik legszembetűnőbb eszköze a névválasztás, ugyanis a név kifejezi viselőjének származását és etnikai hovatartozását. (Rancz 2009:20) A Deszken tapasztaltak alapján elmondhatom, hogy a vegyes házasságok esetén nem jellemző a gyerekek névadásakor

hagyományos magyar nevek választása, sokkal inkább a szerb, vagy szerb hangzású nevek preferálása. *„Nekünk fontos volt, hogy ne jellegzetes magyar neveket adjunk a gyerekeinknek, de mivel én magyar vagyok, azt sem szerettem volna, ha teljesen szerb nevet kapnak, amit a szüleim ki sem tudnak mondani. Így olyan nevek mellett döntöttünk, amiket mind a két nyelvben használnak.”* – magyarázta gyermekei névválasztását egyik beszélgetőtársam. A név határkijelölő szereppel bír, automatikusan megmutatja az egyén csoporttagságát, melynek következtében rendkívül fontos szereppel bír a csoportidentitás szempontjából. (Bindorffer 2001:34) A fent említett névválasztási dilemma jól tükrözi a vegyes házasságokban kialakult kettős etnikai kötődést, melynek következtében a név megválasztásakor a szülők igyekeznek mind a magyar, mind a szerb közösséghez való kapcsolatukat kifejezésre juttatni.

A szerb közösség tagjainak névválasztása egyértelműen kinyilvánítja etnikai hovatartozásukat. *„Az én édesapám a Horthy-korszakban született, amikor nem anyakönyveztek, csak magyar neveket. Így lett ő János a személyigazolványán. Ezt ő mindig is sérelmezte. Persze soha senki sem szólította így.”* – mondta egyik beszélgetőtársam. A településen sosem vált elterjedté az önkéntes névmagyarosítás, a szerb családok *„mindig is büszkén vállalták, hogy hova tartoznak.”* Ennek köszönhetően ma mind a családnevek, mind a keresztnévek jól láthatóvá teszik, hogy az egyén a magyar, vagy a szerb közösség tagja-e. A vegyes házasságok révén elterjedt „semleges nevek” pedig egy olyan új kategóriát teremtenek, melyben az egyén kifejezheti minkét közösséghez való tartozását, vagy ahogyan egyik beszélgetőtársam fogalmazott: *„majd ha később akar, akkor választhat, hogy szerb, magyar, vagy mindkettő akar lenni.”*

A vegyes házasságok esetén a gyerekeket a szerb közösség tagjainak tekintik, de rendszerint számon tartják, hogy ki *„félíg szerb”* és ki *„teljesen szerb”*. Ennek megfelelően az óvoda és az iskola szerb tagozatára járnak és a legtöbben bekapcsolódnak a hagyományőrző csoport munkásságába is. *„Általában ha egy gyereknek az egyik szülője mondjuk csak félíg szerb, de itt élnek Deszken, akkor a szerb óvodába íratják. Persze tudok olyat, hogy elmentek innen, a lány magyar fiúhoz ment*

és már a nyelvet se nagyon beszéli, de azért ez szerintem ritka.” – tudtam meg a közösség egyik tagjától.

A család mellett az óvodai és iskolai éveknek is jelentős szerepe van a szerb identitás kialakításában és megerősítésében. *„Itt kell elkezdni. Ha itt megalapozzuk a gyerekekben a dolgokat, kialakítjuk ezt az igényt, hogy igenis szeretnék mondani ezt, vagy azt szerbül, szeretnék szerbül énekelni, táncolni, vagy verset mondani, akkor ez a későbbiekben is meg fog maradni.”* – mondta az óvónő. Bindorffer Györgyi szerint napjainkban az etnikai szocializációban egyre inkább csökken a család szerepe, melyet átvesznek az olyan állami intézmények, mint az óvoda és az iskola. Ez a jelenség elsősorban a nyelvtanulásra jellemző. (Bindorffer 2001:170) Hasonló tendencia figyelhető meg a deszki szerb közösség esetében is, mivel az elmúlt években egyre jellemzőbbé vált, hogy a gyerekek nem otthon, hanem az óvodában és iskolában ismerkednek meg a szerb nyelvvel. *„Egyre inkább a vegyes házasság a jellemző, ahol ugye az egyik szülő magyar anyanyelvű, és általában nem tudnak szerbül. Egyetlen egy gyerekem van most az óvodában, aki beszéli a szerb nyelvet. Ő szokott is segíteni, amikor én nem vagyok hajlandó egyszerűen fordítani a gyerekeknek. Nem is helyes az, hogy minden kifejezést két nyelven mondjak.”* – mondta a szerb óvodai csoport óvónője.

Az óvodai és iskolai évek alatt a gyerekek közelebbről megismerkednek a szerb kultúrával, hagyományokkal, történelemmel, népművészettel és nyelvvel. Ennek köszönhetően a szerb kultúrának olyan elemeit is elsajátítják, mellyel otthon nem, vagy csak kis mértékben ismerkedtek meg, melynek következtében megerősödik szerb identitásuk. *„A karácsonyi ünnepkörhöz kötődően ugye a magyaroknál jellemző sütemény a mézeskalács, bejgli, nálunk meg a csesznica. Mi ezt a gyerekekkel mindig közösen csináljuk meg. Tehát ők tudják már, hogy ezt hogy kell megcsinálni. És volt arra példa, hogy jött az anyuka karácsony után, hogy képzeljem el, hát olyan boldog volt, hogy neki a gyerek otthon elmondta, hogy hogyan kell megcsinálni, és megcsinálták. Mondjuk nem egy olyan bonyolult dolog, mert réteslap kell hozzá és csak rétegezni kell a dolgokat, de a gyerek mondta, hogy ezt így kell és akkor ezt szépen megcsinálták.”* – mesélte a szerb óvoda óvónője az óvodai foglalkozások családi hatásairól. Az óvodai foglalkozások, az itt elsajátított készségek és ismeretek, illetve a

szerb kultúráról kialakított képek és élmények meghatározó szerepet töltenek be a későbbiekben az egyén identitásának kialakulásában és formálásában. *„Volt olyan, hogy már felnőtt ovissommal találkoztam és akkor mondta, hogy az óvodai szerb karácsonyok milyen sokat jelentettek és mennyire szép emlékek neki.”* – tett hozzá az óvónő.

Bár ahogyan korábban említettem, a család szerepe elengedhetetlen a nemzetiségi identitás átörökítésében, az intézményes oktatás és a kortárscsoportok szerepe szintén komoly jelentőséggel bírnak. Erre enged következtetni a következő interjúrészlet a tanítónővel történt beszélgetéséből. *„Amikor háború kitört Szerbiában rengetegen átköltöztek Szegedre. Olyanok, akik egyáltalán nem tudtak magyarul, így adott volt nekik, hogy ide kellett jönnie a gyerekeiknek, mert nem tudtak Szegedre a magyar iskolába menni. Na, most nekünk ez nagyon jól jött, abból a szempontból, hogy az a generáció rákényszerült, arra hogy szerbül beszéljen. És ez nagy előny volt. Tehát nagyon sokat tanultak tőlük, szünetben, játék közben és órán is. A nyelvről, meg úgy a szerbségről. Sőt egy ideig sokan voltak, akik átjártak Szegedről és családok összebeszéltek és összejártak.”* A szerbiai gyerekekkel együtt eltöltött idő alatt a kisiskolás korú fiatalok számára természetessé vált a szerb nyelv használata, melynek következtében sokkal természetesebben mozogtak a szerb kulturális környezetben. Ennek hatására megerősödött identitástudatuk, a szerb kultúrához való kötődésük, melyet jól mutat, hogy többen közülük a mai napig részt vesznek a Bánát Egyesület munkájában, s aktívan ápolják a hagyományokat.

Ez a generáció szinte folyékonyan megtanult szerbül, s a tanítónő elmondása szerint *„velük még könnyebb volt dolgozni, beszélhettem szerbül, mindig megértették.”* Napjainkban a szerb gyerekek alacsony száma miatt a szerb óvodai és iskolai tagozaton egyaránt a magyar anyanyelvű gyerekek vannak többségben. *„Így azért nehezebben megy a nyelvtanulás. Mivel mostanában a legtöbben úgy jönnek ide, hogy otthon egyáltalán nem tanultak meg szerbül, így lassabban haladunk. Mikor én '96-ban idekerültem, akkor még más volt. Akkor még a gyerekek többsége szerb családból jött.”* – mondta a tanítónő a település társadalmi összetételében végbement változásról.

Annak következtében, hogy az iskolai szünetekben, szabadidős foglalkozások alkalmával magyar nyelven folynak a beszélgetések a gyerekek kevésbé sajátítják el a

nyelvet, nem tekintik anyanyelvüknek. „A lányomnak jól megy a szerb tanulás, de mint idegen nyelvet tanulja. Otthon addig beszélünk szerbül, amíg a házi feladatot csináljuk, azután ha becsukjuk a könyvet, onnantól nem szólal meg szerbül. Pedig én a családommal a mai napig szerbül beszélek.” – mondta egy vegyes házasságban élő szülő. Ennek fényében megállapíthatjuk, hogy bár a közösség tagjainak többsége, bár eltérő szinten, de beszéli a szerb nyelvet, a fiatalabb generáció körében a nyelv egyéb kulturális elemekkel szemben – mint például hagyományos tánc, zene, vagy ünnepek – kezdi elveszíteni identitásképző funkcióját a közösségen belül. A nyelv és a deszki szerb identitás kapcsolatáról részletesebben a következő fejezetben számolok be, ahol igyekszem minél alaposabban bemutatni a nyelv közösségre gyakorolt integráló erejét, ismertetem a szerb nyelv továbbörökítését, a család és az oktatás szerepét, kitérek a társadalmi-gazdasági változásokra, illetve a nyelvhasználatra gyakorolt hatásaira, s ezen témakörökkel összefüggésben ismertetem a kétnyelvűség deszki jellemzőit és sajátosságait.

4.4. A nyelv, mint identitáserősítő tényező

A szocializáció, illetve a vegyes házasságok alakulása mellett a nyelvhasználat is meghatározó szerepet tölt be egy kisebbségben élő csoport tagjainak identitásában. (Tolnai 2000:35) A nyelv az etnicitás egyik legfontosabb eleme, az etnikai identitás alapja, (Homišínová 2008:42) a nemzetiségi identitás egyik legszembetűnőbb vonása. (Molnár Csikós 2007:237) Integráló ereje miatt központi szerepet tölt be egy adott közösség életében, meghatározza a csoporthoz tartozást, kijelöli a csoport határait, s erősíti az etnikai csoport kohézióját. (Bindoffrer 2001:49) A kisebbségben élő csoportok jövőjének szempontjából rendkívül nagy jelentősége van a nyelv kérdésének, így a nyelv átörökítése és megtartása egy közösség életében meghatározó szereppel bír. (Homišínová 2008:42)

A deszki szerb közösség tagjai a számára fontos a szerb nyelv ápolása, tanítása és tanulása. „Nekem természetes, hogy szerbül beszéltek az unokámhoz, mert azt szeretném, hogy megismerje a szerb kultúrát, és ahhoz a nyelv ismerete a legfontosabb.” – mondta egyik beszélgetőtársam. A nyelv az identitás, valamint a közösséghez és kultúrához való tartozás egyik legfontosabb eleme. (Rózsavölgyi

2007:125) Ezt szem előtt tartva a település szerb közösségének tagjai, különösen az egyik beszélgetőtársam által „vezető személyiségeknek” nevezett, a kulturális élet területén aktív szerepet vállaló egyének mindent megtesznek a szerb nyelv ápolása és tanítása érdekében.

A deszki szerb közösség tagjai számára tehát a szerb nyelv ismerete identitásuk egyik alappilléreét képezi. *„Természetes, hogy szerbül beszélünk egymással.”* – mondta egyik beszélgetőtársam, amikor a mindennapi nyelvhasználról kérdeztem. A közösség tagjai közül szinte mindenki beszéli a szerb nyelvet, azonban jelentős különbségek figyelhetők meg abban, hogy ki hol, illetve kitől sajátította el azt. *„Én a nagymamámtól tanultam meg szerbül (...) Ő volt velem otthon gyerekkoromban, így tőle tanultam a legtöbbet.”* *„Én otthon tanultam meg a nyelvet a családomban. A szüleimmel szinte csak szerbül beszélünk otthon és édesanyámmal én a mai napig szerbül beszélek.”* *„Én az iskolában tanultam meg a szerb nyelvet (...) otthon leginkább magyarul beszélünk.”* – mondták beszélgetőtársaim. Ahogyan az előző fejezetben már részletesen kifejtettem, a család szerepe kulcsfontosságú az etnikai identitás átörökítésében, melynek egyik fontos eleme a nyelv. Így tehát elmondható, hogy az otthoni szféra a nyelv elsajátításában is kiemelkedő jelentőséggel bír. Bár egyre általánosabb jelenség a településen, hogy a gyermekek egy része – különösen a vegyes házasságból származók – az iskolában tanulják meg a nyelvet, a család szerepe mégis pótolhatatlan, hiszen ahogyan a későbbiekben majd látni fogjuk, jelentős eltérések tapasztalhatók a nyelvhez való viszony területén azon személyek körében, akik a családjukban, illetve azok esetében, akik az iskolában sajátították el a szerb nyelvet.

Annak ellenére, hogy a kérdéseimre adott válaszok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy beszélgetőtársaim közül mindenki a szerb identitás fontos elemének tekinteti a szerb nyelv ismeretét, az egyes családok között mégis jelentős különbségeket tapasztalhatunk a szerb nyelv családi szintereken való használatában. Míg bizonyos családokban – akár a vegyes házasságok ellenére is – a gyerekekhez a szerb nemzetiségű szülő(k) minden esetben szerül beszél(nek), máshol a családi közegben is a magyar a kommunikáció nyelve, s a szerb, mint iskolai tananyag, mint egy megtanulandó idegen nyelv van jelen a gyerekek életében. Jellemző, hogy azon személyek, akik már kisgyermekkorukban, iskolás kor előtt, családjukban

elsajátították a szerb nyelvet, magabiztosabban és rendszeresebben használják azt mindennapi életük során. Ezzel ellentétben azok, akik az iskolapadban tettek szert nyelvtudásukra a hétköznapokon jellemzően a magyart részesítik előnyben. (vö.: Hajnal Virág 2008:5-6) *„Én tudok szerbül, de azért általában magyarul beszélünk otthon. Persze azért fontosnak tartom, hogy a fiam megtanuljon szerbül.”* – mondta egyik beszélgetőtársam, aki iskolás gyerekként ismerkedett meg a szerb nyelvvel.

Amint a korábbiakban már utaltam rá, a szerb nyelv elsajátításának színterein jelentős változások mentek végbe az utóbbi néhány évtizedben. Korábban ezen a területen a család játszotta az elsődleges szerepet, ahol a szerb, mint anyanyelv, a családi környezetben megtanult nyelv, a gondolkodás és a külvilág ingereire adott válasz elsődleges eszközét jelentette. (vö.: Bindorffer 2001:53) Azonban a közelmúltban a magyar nyelv folyamatos térnyerésének lehettünk szemtanúi, melynek oka, hogy a magyar közvetítő nyelvként funkcionált és funkcionál még ma is a két közösség között. A szerb közösség zártságának folyamatos feloldódása következtében a közösség tagjai egyre több és szorosabb kapcsolatot építettek ki a település magyar lakosaival, ahol szinte kivétel nélkül a magyar volt az egymással való érintkezés nyelve. Ennek következtében a szerb családok gyermekei már gyermekkorukban szinte tökéletesen megtanultak magyarul, s esetükben a szerb anyanyelv mellett létezett a másodlagosan elsajátított, de folyékonyan beszélt magyar. Ez tovább növelte a két csoport közötti érintkezés lehetőségét, amely a vegyes házasságok általánossá válását eredményezte, ahol az otthon használatos nyelv, így az anyanyelv sok esetben már nem a szerb, hanem a magyar. Bár a vegyes házasságok Deszken önmagukban nem idézik elő, vagy gyorsítják a nyelvi asszimiláció jelenségét, mégis megnehezítik a szerb nyelv átörökítését, mindennapos használatát. (vö.: Bindorffer-Sólyom 2007:210) Ennek eredményeként mára a szerb nyelv elsajátításában a család helyét átvéve egyre nagyobb szerephez jut az iskolai, illetve óvodai oktatás.

Bár számos család életében a szerb nyelv nem mint anyanyelv, hanem mint egy második, tanult nyelv van jelen – különösen a legfiatalabb generáció esetében – a közösség tagjai számára mégis fontos a nyelv ápolása, tanulása és továbbadása. *„Szerintem fontos, hogy a gyerekek megtanuljanak szerbül. Sok családban erre nincsen mód, de itt mi mindent megteszünk.”* – mondta az általános iskola szerb tagozatának

tanítónője. Mivel a szerb kötődésű családok kivétel nélkül a nemzetiségi óvodába és iskolába íratják gyermekeiket, így idővel valamilyen szinten azok a gyerekek is elsajátítják a nyelvet, akik családjukkal magyar nyelven kommunikálnak.

Az ilyen családokban sokszor egyáltalán nem, vagy csak alkalmanként, bizonyos szituációkban használják a szerb nyelvet, melyre jó példa a következő interjúrészlet: *„Nálunk a családban nekem is magyar a feleségem, meg a keresztaám fiának is. Így mikor elmegyünk a keresztaámhoz és akkor általában ők is ott vannak, akkor úgy folyik a beszélgetés, hogy az asztal egyik végében, ahol mi ülünk, ott szerbül beszélünk, ahol meg a feleségemék, ott ők magyarul”* A vegyes házasságok következtében ma már nem csak a nyilvános tereken, hanem a családon belül is gyakori a nyelvváltás. *„Megvan, hogy kivel beszélek szerbül, meg kivel magyarul. Ez nekem természetes.”* *„A gyerekeim velem szerbül, az édesanyjkkal pedig magyarul beszélnek.”* – mondták beszélgetőtársaim. A nyelvváltás, mely a szerb közösség tagjainak mindennapjaiban teljesen természetessé vált tényezőként van jelen, Wardaugh szerint társalgási stratégia, melyet a kommunikáció folyamatában a csoporthatárok kijelölésére, vagy áthágására használnak, illetve hogy megteremtsék az egymás közti interperszonális viszonyokat. (Wardaugh 1995:89) A vegyes házasságok esetében tehát ezeket a csoportközi határokat folyamatosan lebontják, átjárhatóbbá teszik az állandó kódváltással, illetve egymás nyelvének elsajátításával.

A közösség tagjai minden esetben jól tudják, kivel milyen nyelven kell folytatni a beszélgetést, tehát a nyelvhasználat elsősorban szituációfüggő. *„Akivel megszoktam, hogy szerbül beszélek, akkor azzal szerbül beszélek mindig. Mert furcsa, ha mondjuk találkozunk valakinek a jelenlétében, aki magyar és akkor nem beszélek nyilván szerbül, mert kellemetlen helyzetbe hozom azt esetleg, de nagyon nehéz áttérnem és néha vissza is térek a szerbre óhatatlanul, mert megszoktam, hogy szerbül beszélek vele és furcsa, hogy magyarul beszélünk. Akivel meg így szoktam meg, azt így szoktam meg.”* Az, hogy ki milyen nyelven beszél egy másik egyénhez elsősorban attól függ, hogy ugyanazon csoport tagjai-e, tehát a nyelvválasztás legfőbb kritériuma a csoporttagság. A deszki szerb közösség tagjai pedig pontosan tudják, ki tartozik saját csoportjukhoz, s bár a magyar közösség tagjai közül többen beszélnek a szerb nyelvet, ha ők is jelen vannak, az esetek többségében mégis magyar nyelven folyik a kommunikáció.

Mivel az identitás egyik meghatározó dimenziójának tekinthetjük a nyelvet, a nyelvválasztás egyik fontos aspektusa lehet az identitás kinyilvánítása iránti igény, az adott nyelvi csoporttal való azonosulás. (Bartha 1999:100) *„A keresztapám nagyon ragaszkodik a szerbségéhez, nem szeret magyarul beszélni, főleg otthon, de azért mi sokszor rákényszerítjük.”* – mondta egy vegyes házasságban élő beszélgetőpartnerem. A szerb nyelv használata tehát kifejezi a közösséghez való tartozást, erősíti a nemzeti identitást, táplálja a nemzeti tudatot, s növeli a csoportkohéziót. A közösség tagjai többnyire *„nem rejtik el szerbségüket”*, s a nyilvános tereken, mint a főtér, bolt, vagy piac egymás között ugyanúgy használják a szerb nyelvet, mint saját otthonaikban.

A nyelv tehát nem pusztán az egymás közti érintkezés eszköze, hanem egy kisebbségi csoport egyik legmeghatározóbb, legerőteljesebb szimbóluma. (Fishman 1989:32) A közösség tagjai nyelvhasználatukkal egyértelműen kinyilvánítják csoport hovatartozásukat, mely hozzájárul pozitív azonosságtudatuk kialakulásához. A közösség tagjai látszólag teljesen asszimilálódtak a többségi társadalomhoz, tökéletesen beszélnek a magyar nyelvet, szoros kapcsolatot ápolnak a magyar közösség tagjaival, s aktívan részt vesznek a település kulturális és társadalmi életében. Ennek ellenére erősen kötődnek a szerb identitásukhoz, melyet különböző módokon juttatnak kifejeződésre. A vallás, az ünnepek, a hagyományőrző csoport munkájában való részvétel mellett a szerb nyelv ismerete és használata – különösen a nyilvános tereken – olyan tényezők, melyek segítenek megélni és kifejezésre juttatni szerb azonosságtudatukat a többségi magyar társadalom és kultúra által körülvevett világban.

A deszki szerb közösség tehát teljes mértékben kétnyelvű. Mind a magyar, mind a szerb nyelv használata szoros velejárója a mindennapoknak. Ennek eredményeként azonban a beszéd folyamatában előfordul, hogy néha szerb szavakat kevernek a magyar szövegbe, vagy szerb mondandójukat ékesítik magyar kifejezésekkel. *„Én főleg gyerekként, de néha még most is előfordul, hogy valami mondjuk csak magyarul jut eszembe és szerbül beszélek, de van, amit magyarul mondok. De mindig megértik”* *„Mikor gyerekek voltunk, akkor ugye a családban csak szerbül beszéltünk, de mikor kint a barátainkkal játszottunk, akkor meg magyarul, így volt, hogy otthon is elkezdtem valamit mondani szerbül és magyarul fejeztem be.”* A két eltérő nyelvet beszélő

közösség együttélése során a két nyelv elkezdett hatni egymásra, s mivel a többségi társadalomban a magyar a használatos, így elsősorban a magyar nyelv hatása érzékelhető a szerb nyelvhasználatban.

A közösség tagjai elmondásuk szerint nem a „*hivatalos szerb nyelvet*” beszélik. „*Mi máshogy beszéljük a szerbet, mint Szerbiában. Kicsit magyarosabban.*” – mondta egy fiatal beszélgetőtársam. Egy adott nyelv nagyfokú belső változatosságot mutathat, melynek eredményeként minden nyelv változatok sokaságában létezik. (Wardaugh 1995:25) „*Mi a deszki szerbet beszéljük.*” – mondta egyik beszélgetőtársam utalva a szerb nyelv általuk beszélt változatára. „*A gyerekek az iskolában úgy tanulják a szerbet, ahogy azt Szerbiában beszélnek, legalább is gondolom. Vannak dolgok, amit máshogy mondanak, mint ahogy én tanultam. Persze biztos úgy helyes, de néha mégis úgy bántja a fületem.*” A Deszken használatos szerb nyelv azonban nem csak a szerbiai, hanem más magyarországi szerb közösségekben beszélt szerb nyelvtől is mutat eltéréseket. „*Édesanyám pomázi, a nővérem meg Szentendrén él, mert oda ment férjhez. Érdekes, hogy mindkét helyen vannak olyan dolgok, amiket másként mondanak, vagy máshogy ejtenek, mint mi itt.*” – mondta beszélgetőpartnerem. Egy nyelv formáját és fejlődését a használata során jelentkező változások határozzák meg. (Bindorffer 2001:66) A Deszken beszélt szerb nyelv kialakulása hosszú időre visszatekintő történelmi folyamat. A településen és környékén a sto nyelvjárást beszélik, (Ráday-Gyukin 1984:529) mely lényegében a horvát-szerb köznyelvvél azonos dialektus.⁸ „*Mi még az iskolában szerb-horvátot tanultunk. Most már külön van szerb és horvát nyelv. Egyébként a környéken lakó bunyevác családok gyerekei is idejönnek a szerb iskolába tanulni, mert ha ezt a nyelvet megtanulja, akkor azt is tudja. Végül is annyira hasonló, hogy mindegy, hogy nevezzük.*” – mondta egyik idősebb beszélgetőtársam.

A közösség tagjai tehát többnyire nem a sztenderd szerb nyelvet beszélik, azonban néhányan – különösen a magasabb státuszú személyek, akik mindennapos kapcsolatot ápolnak szerbiai rokonokkal, ismerősökkel, vagy munkatársakkal – tökéletesen ismerik a Szerbiában használatos nyelvváltozatot. A hiányos nyelvismeret, illetve a nyelvtudásban jelentkező különbségek azonban néhány esetben

---

⁸ http://album.hagyományokhaza.hu/album/felvetel_show.php?id=10004

bizonytalanságot eredményeznek. *„Én sokszor nem szeretek olyanokkal szerbül beszélni, akiről tudom, hogy folyékony és helyesen beszélnek a szerbet. Én otthon, a szüleimtől tanultam meg szerbül és sokszor olyan konyhanyelven beszélek.”* – mondta egyik középkorú beszélgetőpartnerem. A falu szerb lakóinak többsége azonban továbbra is a település és környékére jellemző nyelvjárást használja a hétköznapi érintkezések folyamán, amely bár kissé különbözik a sztenderd szerb nyelvtől, nem okoz nehézséget az anyaországban élő rokonokkal való kommunikációban, ahogyan más magyarországi településen élő szerb nemzetiségi csoport tagjaival történő kapcsolattartásban sem.

Ahogy általában a kétnyelvű közösségek esetében, a deszki szerb közösség tagjainak nyelvhasználatában is, megfigyelhető az a jelenség, miszerint az általuk használt nyelvek között valamilyen mértékű funkcionális elkülönülés jelentkezik. Az egyén bizonyos tevékenységeihez, bizonyos alkalmakkor egy meghatározott nyelvet használ. (Bartha 1999:88) Ez általában normáktól, elvárásoktól és megszokástól függ. A közösség gyakran változtatják az általuk használt nyelvet. *„Az idősebb rokonaim általában elvárják, hogy velük szerbül beszéljek, így olyankor szerbül beszélek, de mondjuk a gyerekeimmel nem mindig.”* – mondta egyik beszélgetőtársam. A boltba, a postán, vagy az orvosnál többnyire a magyar a használatos nyelv, hiszen ezeken a helyeken elsősorban magyar ajkú emberekkel érintkeznek, azonban az iskolában, a baráti társaságban, vagy a családban már sokkal gyakrabban válik a szerb az egymással való kommunikáció nyelvéné.

A szerb nyelv közösségi használatának érdekes példái a Bánát Egyesület próbái és rendezvényei. A csoport tagjainak nagyobb része nem a szerb közösség tagja, ennek ellenére a próbákon gyakran hangzanak el szerb kifejezések, melyeket mindenki megért. Az egyesület magyar tagjai sok esetben maguk is beszélnek, vagy tanulják szerb nyelvet, mellyel hozzájárulnak a szerb kulturális elemek csoporton belüli megerősödéséhez. Mivel elsődlegesen ez a csoport reprezentálja a deszki szerb kultúrát, így a szerb nyelv használata a próbák során tovább növeli a kulturális egyesület szerb jellegét, így ez esetben a szerb nyelvhasználatnak jelentős funkciója van.

A közösség tagjai a nyelv megválasztásakor mindig figyelembe veszik a jelenlévők csoport hovatartozását. *„Nem szoktam szerbül beszélni akkor, ha magyarok is vannak a társaságba, mert nem akarok senkit kellemetlen helyzetbe hozni. Persze van, hogy véletlenül szerbül mondok valamit, de akkor utána gyorsan mondom magyarul is.”* Ennek következtében a szerb nyelv használatának szintere igencsak beszűkül. Mivel a két közösség tagjai szoros kapcsolatban állnak egymással a mindennapi életben, együtt dolgoznak, egymás szomszédságában élnek, közösen járnak gyermekeik iskolába, illetve szoros barátságokat ápolnak, így az ilyenkor használt nyelv szinte kivétel nélkül a magyar.

A nyelvhasználatban, illetve a nyelvválasztás folyamatában kiemelkedő szerepet töltenek be a településre jellemző interetnikus viszonyok. Mivel a két etnikai csoport tagjai alapvetően harmonikus és kiegyensúlyozott kapcsolatot ápolnak egymással, az esetleges ellenségeskedések sem gördítenek akadályt a szerb nyelv nyilvános használata, s ezáltal a szerb identitás kifejezése elé. Annak fényében, hogy véleményem szerint egy adott településre jellemző interetnikus kapcsolatok fontos szerepet töltenek be egy kisebbségben élő közösség identitásának alakulásában, a dolgozatom következő szakaszában azt szeretném bemutatni, hogy a két csoport együttélése milyen változásokat eredményezett a deszki szerb közösség tagjainak identitásában, a szerb nyelvhez, hagyományokhoz és kultúrához fűződő viszonyukban, majd pedig ismertetni fogom, hogy a szerb nemzetiség milyen szerepet tölt be a település életében, s hogy ez miként tükröződik a falu térelrendezésén keresztül.

4.5. Interetnikus viszonyok

Mivel a település szerb közösségének életére kiemelkedő hatást gyakorol a huszadik század kezdete óta a többségi magyar társadalom kultúrája, így a közösség identitásának és kultúrájának elemzésének és bemutatásának szempontjából elengedhetetlen a két nemzetiségi csoport interetnikus viszonyának szemléltetése. A faluban élő szerb és magyar közösség tagjai alapvetően békés kapcsolatot ápolnak egymással. Erről egyik beszélgetőtársam a következőket mondta: *„Nálunk szerintem ez egyfajta alapelv, hogy szeresd a sajátod és tiszteld a másét. És ez a falu szintjén működik. Nincs egyáltalán elkülönülés a szerb és a magyar családok között, vagy a*

katolikus és ortodox vallásúak között. Tiszteletben tartjuk egymás szokásait és vallását.”

Ahogy a dolgozatomban elején a településen végbement társadalmi-gazdasági változásokról szóló fejezetben is beszámoltam már, a szocialista évtizedek alatt jelentős átalakulások mentek végbe faluban, mely nem hagyta érintetlenül a szerb közösséget sem. Számos hagyomány eltűnt, „*elmagyarosodott*”, vagy elvesztette társadalmi jelentőségét, a közösséget korábban összetartó egyház szerepe visszaszorult, a nemzetiségi oktatás pedig állami feladattá vált. Ezek a változások mind hatással vannak a közösség jelenlegi életére is.

A végbement társadalmi átalakulások hatására mára a két etnikai csoport tagjai igen közel kerültek egymáshoz, mind kulturális, mind társadalmi szinten. A magyar és szerb közösség tagjai között az elmúlt évtizedekben rendkívül gyakoriak voltak a vegyes házasságok, melyek még jobban megerősítették a két etnikum közötti kapcsolatot. A rendszeres mindennapi interakciók, az iskolai, illetve munkahelyi kapcsolatok hatására a magyar és a szerb közösség kapcsolatát a közösség egyik tagjának szavaival élve „*ma a békés együttélés*” jellemzi.

Beszélgetőtársaim elmondása szerint a településen sosem voltak komolyabb ellentétek a két közösség tagjai között. „*Mivel ez régebben ugye egy teljesen szerb falu volt, itt a magyarok mindig ismerték a szokásainkat, nem volt jellemző, hogy konfliktusok lettek volna régebben. Ma meg még annyi se.*” – mondta egyik beszélgetőpartnerem. Az etnikumok közötti kapcsolatot meghatározzák az egymásról kialakított sztereotípiák, illetve az együttélés hagyományai. (Bakó 2002:88) Mivel a településen élő két etnikai közösség együttélésében a konfliktusok sosem játszottak kiemelkedő szerepet, így a szerb és a magyar közösségek tagjai között nem húzódnak hosszú múltra visszatekintő ellentétek, vagy negatív sztereotípiák, melynek következtében az együttélést lényegében a tolerancia jellemzi.

Egy vegyes házasságban élő férfi a következőket mondta: „*Mikor mi összeházasodtunk a feleségemmel a családomnak nem volt semmi kifogása ellene. Akkor már volt néhány vegyes házasság a faluban, de még nem ennyi, mint ma. Gondolom azért sem volt problémája a szüleimnek, mert falubeli lány. A szüleit is ismerték, meg hát itt a magyarok is úgy voltak régebben is, hogy tudták mikor vannak*

a szerb ünnepek, mik a szokások, és így nem okozott komoly gondot a családban. Ha máshonnan választok, az már lehet, hogy nem tetszett volna.” Bár az etniciás szinte minden esetben magával hordozza a mi és az ők, vagyis a saját csoport és a másik csoport szembeállítását, az interetnikus kapcsolatok nem feltétlenül járnak konfliktusokkal. (Eriksen 2008:47) Ahogyan a fenti interjúrészből is kikövetkeztethetjük, bár a két közösség között mindig is megvoltak az egymástól elkülönítő, elválasztó határok, az egymásról kialakított, többnyire pozitív, vagy legalább is kevés negatív elemet tartalmazó sztereotípiák lehetővé tették a csoportközi kapcsolatokat, az etnikus határok átjárhatóságát.

Bár a közösség tagjai – illetve egyes szakirodalmak – szerint is a magyar etnikumtól való elkülönülés elengedhetetlen eszköze volt a szerb közösség fennmaradásának, mára a csoport mindennapi élete szervesen összefonódott a többségi társadalommal, a település magyar ajkú lakóival. Az egy évszázaddal ezelőtt még zárkózott közösség napjainkban teljesen nyitottá vált a szerb kultúra iránt érdeklődők felé. Jól bizonyítja ezt a magyar közösség tagjainak rendszeres részvétele a különböző szerb kulturális rendezvényeken és ünnepeken, valamint a magyar gyermekek a nemzetiségi óvodába, iskolába, vagy tánccsoportba való beíratása. *„A szülők többsége úgy gondolja, hogy ez egyfajta praktikus tudást ad a gyerekeknek, hiszen itt vagyunk a határhoz közel. Sok helyre keresnek olyanokat, akik beszélnek a szerb nyelvet.*” – mondta az iskola szerb tagozatának tanítónője. A közösség tagjai rendszerint szívesen veszik a magyar közösség érdeklődését, közeledését. *„Szerintem ez jó dolog. Így megismeri a gyerek, hogy itt más nemzetiségű emberek is élnek, más kultúrával is találkozhat.*” – mondta a nemzetiségi óvoda óvónője. A toleranciára való nevelés tehát fontos részét képezi az óvodai és iskolai oktatásnak, mely megfelelő alapot nyújt a továbbiakban a két csoport zavartalan együttéléséhez.

Az oktatás révén nemcsak a magyar nemzetiségű gyerekek, hanem rendszerint szüleik is közelebbi kapcsolatba kerülnek a szerb kultúra meghatározó elemeivel, mely kifejezetten célja a nemzetiségi óvoda és iskola pedagógusainak. *„Megismertetjük a szülőkkel, hogy itt mi minden van, (...) például mindig jelennek meg dolgok a nemzetiségre vonatkozó akár szokások, akár ünnepek, vagy megismertetjük velük a nevezetesebb helyeinket, mint például most az utóbbi években itt nagyon sok mindent*

sikerül felújítanunk, megőriznünk, így a régi szerb temetőt is, ami most egy emlékpark és oda is el szoktunk menni velük.” A szerb kultúra és nyelv ismerete tehát ma már nem csak a szerb nemzetiség tagjainak „kiváltsága”, hiszen az oktatás és a közös rendezvények révén a település bármely lakójának lehetősége nyílik a szerb nyelv, hagyományok, táncok és zene megismerésére, megtanulására, melynek következtében a két közösség folyamatosan egyre közelebb kerül egymáshoz.

Ez a fajta kulturális közeledés azonban nem jelenti azt, hogy a szerb közösség tagjainak napjainkban kevésbé lenne fontos szerb identitásuk, s saját kultúrájuk értékeinek ápolása és megőrzése. Ahogyan azt Eriksen írja, az etnicitás gyakorta olyan szituációkban válik jelentős tényezővé, ahol csoportok kulturálisan közel helyezkednek el egymáshoz. Ahol a mindennapos érintkezések miatt a kulturális különbségek alig láthatók, az etnikai identitás és öntudat éppen ott válik meghatározó tényezővé. (Eriksen 2008:28) *„Bár ma már nincs elkülönülés, a szerbek ugyanúgy szerbek.”* – fogalmazta meg a helyzetet egyik beszélgetőpartnerem, aki vegyes házassága révén maga is szoros kapcsolatot ápol a település magyar lakóival.

Barth szerint az etnicitás vizsgálatakor elsősorban nem a kulturális tartalmakat, hanem az etnikai csoportok között fennálló határokat kell vizsgálni. (Barth 1996.) Bár az ipari társadalmakban általános jelenség az etnikai csoportok közötti kulturális különbségek csökkenése, ez közel sem jelenti a határfenntartó folyamatok és tényezők jelentőségének mérséklődését. (Barth 1969:32-33) Határoknak nevezhetjük azokat a fizikai, vagy szimbolikus helyeket, ahol a másságukat feladni nem kívánó különböző csoportok kölcsönhatásba kerülnek. (Ilyés 2004:10) A határ az emberi viszonyrendszereket jelöli, egyszerre elválaszt és összeköt. A csoportközi határok meghúzása rendszerint kategorizációs folyamat, amely során az adott közösség kialakítja saját osztályozási rendszerét. Ebből kifolyólag az etnikai csoportképződés és csoporttagság elválaszthatatlan az identitás és határ kérdésétől. (Bindorfer 2004:30-34)

A szerb közösség *„megmaradását”* korábban a zártság és a többségi társadalomtól való elszigetelődés biztosította, azonban az asszimilációs folyamatok hatására az elmúlt fél évszázad során fellazultak az elkülönülést szorgalmazó csoportnormák, s megszűnt a befelé fordulás. A határok az asszimiláció és az ennek

következtében elterjedté vált vegyes házasságok eredményeként sokkal átjárhatóbbá váltak. A csoport tagjainak identitását nem a másik közösségtől elválasztó határ tartja fenn, sokkal inkább a határon belüli azonosulásra alkalmas identitáselemek. (vö.: Bindorffer 2001:163-164)

Az etnikai határok átjárhatóbbá válásáról tanúskodik a következő interjúrészlet is. *„Minden búcsúban választanak egy kumot,⁹ ami egy nagy megtiszteltetés. (...) Tavaly, vagy tavalyelőtt volt, már nem emlékszem, de akkor például egy eredetileg magyar fiút választottak meg. Persze előtte már felvette a pravoszláv vallást, jár a Bánátba, meg még szerbül is tanul, de mondjuk magyar neve van. Szóval nálunk ez így megy.”* Az etnikai csoportok között húzódo határok tehát igen képlékenyek. Már nem csak vegyes házasság, hanem egyéni választás révén is át lehet lépni, lehetőség nyílik arra, hogy valaki „szerbbé váljon”. A fent idézettek alapján pedig megállapítható, hogy az ilyen módon csoporttaggá vált egyén teljes jogú tagjává válik a közösségnek, hiszen az egyik legjelentősebb vallási esemény közösség által nagy becsben tartott posztját adományozták neki. Ez a tény pedig látványosan szemlélteti a közösség zártságának feloldódását, a település más lakói felé való nyitottságát.

Egy település népességén belül a különböző etnikumok közti különbségek térben is objektivizálódnak. (Niedermüller 1994:11) A különböző etnikai csoportok gyakorta rendelkeznek saját terekkel, épületekkel, emlékhelyekkel egy adott településen belül, mellyel saját identitásukat nyilvánítják ki. Ezen etnikai terek és szimbólumok mennyiségéből és elhelyezkedéséből következtethetünk egy etnikai csoport erejére és szerepére az adott település életében. Deszk esetében a szerb közösség jelenléte jól érzékelhető a falu bármely pontján. A szerb etnikum társadalmi jelentőségére enged

---

⁹ A kum, más szóval koma meghatározó szerepet tölt be a szerb búcsúk idején. Többek között az ő felelőssége a búcsú során az ünnepi kalács elkészítése, illetve a templomi áldozathoz szükséges bor beszerzése. A szerb közösség tagjainak mindig van egy kumja, akinek szerepe a katolikus vallás esetén a kereszta funkciójához hasonlítható. Ez a szerep nem választható, hanem apáról fiúra öröklődik a családban. Ők kötelesek a gyerekek vallási életének alakulásáért, ezért sokszor másodszülőknek is hívják őket. (Tolnai 2003:194) A kumot a családban állandó tisztelet övezi, személyének fontosságát mutatja a közösség több tagja által is említett mondás: *„Azt szokták mondani, hogy a legfontosabb az Isten és utána jön a kum.”*

következtetni, hogy a településjelző táblák, az épületek feliratai, vagy a fontosabb közlemények mind kétnyelvűek.

A településen elsősorban a faluközpontban találkozhatunk szerb szimbólumokkal és feliratokkal. Ennek egyik oka, hogy itt található a legtöbb közintézmény, mint a könyvtár, orvosi rendelő, vagy polgármesteri hivatal, melyek neveit szerb nyelven is feltüntetik. Másrészt viszont itt található – bár kissé a falu széle felé eltolódva – a szerb ortodox templom és a mellette álló szerb közösségi ház, mely otthont ad a nemzetiségi óvodának és iskolának. Elsősorban ezek azok a terek, melyek a szerb etnikumhoz tartozó területként értelmezhetők.

Niedermüller Péter szerint a modern világunkban az utca nemcsak a közlekedés helye, hanem egy olyan színpad, ahol a szereplők kinyilvánítják és megjelenítik politikai, gazdasági, társadalmi, vagy kulturális akaratukat, ahol a különböző csoportok szimbolikus eszközökkel kifejezik társadalmi ottlétüket. (Niedermüller 1994:12) A tér felosztása az együtt élő közösségek saját konstrukciója, s ennek következtében jól tükrözi a különböző etnikumok együttélésének mikéntjét. Egy településen az számít domináns közösségnek, mely a központot szimbolikusan birtokolja. (Zsidó Ferenc 2006:53) A szerb közösségi terek központi elhelyezkedéséből tehát arra a következtetésre juthatunk, hogy a település szerb lakói jelentős szerepet töltenek be a falu társadalmában, sikeresen juttatják érvényre társadalmi és kulturális érdekeiket a többségében magyarlakta településen.

Egy bizonyos tér szimbolikus birtoklása épületek, utcanevek, emlékművek, személyes jelenlét, illetve ünnepek helyszínéül választás révén fejezhető ki. (Zsidó Ferenc 2006:53) A település központjának szimbolikus birtokba vételét a szerb közösség azáltal is megjeleníti, hogy a legtöbb rendezvény, így a néhány hónappal ezelőtt megrendezett szerb hagyományőrző fesztivál helyszínéül is a Faluház előtti teret választották, mely a település leginkább frekvenciált területe. Érdekesség, hogy a rendezvényen a település magyar nemzetiségű polgármestere is részt vett, mint magánember, mely szintén a közösség társadalmi jelentőségére enged következtetni. *„Igaz, hogy ma már kisebbségben vagyunk, de az önkormányzattal mindig is jó volt a kapcsolatunk. Mindig támogattak minket.”* – mondta egyik beszélgetőtársam a közösség és a település önkormányzatának kapcsolatáról.

A politika színterén a szerb közösség érdekeit a faluban működő Szerb Kisebbségi Önkormányzat képviseli. „Egy nemzetiség fennmaradásának alapja a vallás, nyelv és kultúra ápolása”¹⁰ – olvasható a kisebbségi önkormányzat honlapján. Ennek fényében a szervezet meghatározó szerepet játszik a nemzetiségi kultúra ápolásában és fenntartásában, támogatja a nemzetiségi óvoda és iskola működését, a helyi pravoszláv egyházközséget, illetve a deszki szerb közösség kulturális szervezetét, a Bánát Egyesületet, mely hagyományőrzéssel, régi szokások felelevenítésével és kulturális rendezvények megrendezésével igyekszik megőrizni a település szerb közösségének kulturális értékeit. Ezen intézményeken keresztül a közösség meghatározó szerephez jut a település kulturális és társadalmi életében, melyet a terek szimbolikus birtoklása révén is kifejezésre juttat. *„Általában a Faluházban, vagy a főtéren vannak a rendezvényeink. Sokan szoktak eljönni, nemcsak a közösségből, hanem a magyarok közül is sok az érdeklődő.”* – mondta a csoport egyik tagja.

Edward T. Hall szerint az emberi térérzékelés dinamikus, tehát cselekvéshez kötődik, ahhoz, hogy mit lehet csinálni egy adott térben, nem pedig ahhoz, amit passzív nézelődőként láthatunk. (Hall 1987:162) A közösség tagjai részben tudatosan is törekszenek arra, hogy kivegyék részüket a központi terek birtoklásában. Erre azt hiszem kiváló példa a Bánát Egyesület esete. A településen minden kulturális egyesületnek próbatermet és gyakorlási lehetőséget is biztosítanak a Faluházban, ennél fogva a Bánát Egyesületnek is. Azonban egy évvel ezelőtt átadásra került a szerb közösségi ház, ahol az óvodai foglalkozások és iskolai tanórák mellett a néptáncgyűttes próbáit is tartják. Ennek ellenére az Egyesület vezetője a csoport egyik megbeszélése alkalmával azt javasolta, hogy semmiképp se mondjanak le a Faluházban tartott próbateremről, hiszen ez minden deszki egyesületnek jár, ennél fogva nekik is. A Faluházban való jelenlét tehát egyfajta státuszt biztosít a közösségnek, az onnan való kiszorulás így presztízsük csökkenésével járna.

A személyes megjelenés tehát fontos eleme egy bizonyos terület szimbolikus birtoklásának. Azzal, hogy a többi falusi egyesülettel – melyek mind a magyar etnikum kulturális szervezetei – közös helyszínen tartanak próbákat, biztosítják személyes

---

¹⁰ http://www.deszk.hu/d_plugins/content/content.php?content.t.33

jelenlétüket a település kulturális központjában, mellyel megerősítik a falu kulturális és társadalmi életében betöltött központi szerepüket.

Egy közösség társadalmi dominanciáját egy adott településen a helynevek rendszere is jól szemlélteti. Aki a tér egyes elemeit megnevezi, az szimbolikusan magáévá teszi, birtokolja is azt. (Zsidó Ferenc 2006:46) Bár a központ tereinek birtoklása esetében azt láthattuk, hogy a szerb közösség tulajdonképpen egyenrangú a magyar etnikum tagjaival, a helynevek és utcanevek esetében nem ez tapasztalható. A településen mindössze egy olyan utcát – Péro Szegedinác utca – találtam, melynek neve a szerb közösséghez köthető. Péro Szegedinác az 1753-ban Békésszentandráson kirobbant felkelés egyik vezéralakja volt, aki a pravoszláv szerbek erőszakkal való katolikus hitre térítése ellen hívta fegyverbe társait.¹¹ A tény, hogy a terület névadásával egy olyan emberről emlékeznek meg, aki a magyarországi szerbek vallási szabadságáért küzdött kifejezi, hogy a közösség számára fontos a vallás, vallási hagyományaik megőrzése, hiszen évszázadokon keresztül az egyház volt az, amely fenntartotta a szerb etnikum egységét.

A terek elnevezése elsősorban az emlékezetre alapoz, s a megnevezés aktusa magában hordozza az emlékezés lehetőségét. (Zsidó Ferenc 2006:45) Ennek oka Assmann szerint, hogy egy közösség identitásának alapjait elsősorban a múlthoz fűződő viszony jelenti. A közösség saját történelmére való emlékezés révén bizonyosodik meg saját identitása felől. (Assmann 1999:53) A múlthoz való ragaszkodás, a múlttól való megemlékezés a deszki szerb közösség esetében is fontos tényező. Amellett, hogy a magyarországi szerb történelem egyik kiemelkedő alakjáról neveztek el egy nyilvános teret, a falu szélén található régi szerb temetőt emlékparkká alakították, ahol lehetőség nyílik a közösség szerb történelmére való megemlékezésre.

Láthattuk tehát, hogy a falu központjában igen erőteljes és meghatározó a szerb közösség jelenléte, mely jól tükrözi a szerb és magyar közösségek közötti kölcsönös kulturális és társadalmi harmóniát. A közösség a település kulturális életében jelentős szerepet tölt be, amit jól mutat, hogy a szerb hagyományőrző tevékenységekben nem csak a szerb, hanem a magyar közösség tagjai is részt vesznek. Azonban a tény, hogy az elmúlt évszázadban a település szerb lakói kisebbségbe kerültek mégis megmutatkozik

---

¹¹ http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1735_aprilis_27_kirobban_a_szegedinac_pero_fele_felkeles

a falu arculatán. Az utca- és helynevek esetében jól látható a szerb elnevezések háttérbe szorulása, s a magyar emlékhelyek és terek számának növekedése is erre enged következtetni.

Dolgozatom következő, és egyben utolsó szakaszában egy, a Bánát Egyesület által szervezett eseményt szeretnék bemutatni és elemezni a szerb identitásra, szocializációs folyamatokra és a település interetnikus viszonyaira gyakorolt hatását. Úgy vélem a rendezvény és a mögötte zajló közösségi és mentális folyamatok rövid szemléltetésével bepillantást nyerhetünk a deszki szerbség életébe, identitásába, s abba, hogy mit is jelent Deszk településén szerbnek lenni.

4.6. Rítuselemzés – az Ajvár Fesztivál

A rendezvényt – melyet legszemléletesebben egy gasztronómiai fesztiválként lehetne leírni – idén szeptemberben második alkalommal rendezte meg a közösség. Az esemény egy paprikából készült hagyományos szerb ételről kapta nevét, melyet a közösség tagjai ma is rendszeresen fogyasztanak. *„Ez egy ilyen feltétszerű étel, teszünk bele paprikát, padlizsánt és hagymát. És ezt lehet kenyérre kenve, vagy salátára, húshozhoz fogyasztani. De majd meglátod, ha eljössz.”* – magyarázta a rendezvény egyik szervezője néhány nappal az esemény előtt.

A rendezvény középpontjában az ajvárkészítés állt, ahol az érdeklődők megtekinthették hogyan is készül el ez a *„szerb nemzeti étel”*. A Bánát Együttes fiatal táncosainak és zenészeinek feladata volt a fesztivál ideje alatt az étel elkészítése, miközben az érdeklődőknek magyarázták az ajvárkészítés menetét. *„A paprikát és a padlizsánt meg kell sütni és utána meghámozni. Azután összezúzzuk, hozzáadjuk a hagymát, sót és üvegbe tesszük.”* – mondták.

Aki akarta, kipróbálhatta a tűz fölötti paprikasütést, vagy részt vehetett a paprikanyúzó versenyen, mellyel a szervezők bevonták az érdeklődőket nemzeti ételük elkészítésébe. A fesztivál tehát teljes mértékben az ajvár nevű szerb élet köré szerveződött. Ebben az esetben a közösség, illetve a szervezők az általuk tipikusan szerbnek nevezett ételt választották a közösség szimbólumául, mely köré egy olyan rendezvény alakult, mely nem nevezhető hagyományos, szerb nemzeti eseménynek, vagy ünnepnek. A kisebbségben élő csoportok kulturális rendezvényei alkalmával elég

az anyaország kultúrájának néhány elemét – ez esetben az ételeket – átmenetni ahhoz, hogy egy eltérő kulturális környezetben régi hagyományok jelképeként újratermelődjenek. Az ilyen közösségi rítusok meghatározó jegye, hogy rendszeresen ismétlődnek, mely lehetővé teszi a csoport tagjai számára az etnikus szimbólumok újratermelését. (Hoppál 1995:417-418)

Az ételeknek a nemzeti identitás megerősítésében kiemelkedő szerepük van. A különböző nemzeti ételek elfogyasztása és elkészítése jelentős szerepet játszik a történelmi múlt közvetítésében, mely által lehetőséget ad egy közösség tagjai számára az emlékezésre. (Túry – Túry 2008:110-111) Az etnikus ételek azon kulturális elemek közé tartoznak, melyek hosszú időn keresztül összetartanak egy közösséget. Az ételek közös elkészítése és elfogyasztása fontos társadalmi esemény, hiszen ezen keresztül a csoport tagjainak lehetősége nyílik a hagyományokba történő bekapcsolódásra. Az ilyen alkalmakkor – így az Ajvár Fesztivál esetében is – az elkészült ételeknek nem kell feltétlenül autentikusnak lenniük, egyszerűsítés folyamán alkalmazkodhat a többségi társadalom ízlésvilágához, hiszen így válik etnikus jelképpé. (Hoppál 1995:412-417) Egy kultúra hagyományai folyamatos változásokon mennek keresztül anélkül, hogy átvevői ezt egyáltalán éreznék. (Shils 1987:33) A hagyományos elemek átvételekor és jelképpé választásakor tehát elsősorban nem a változatlanság és állandóság a meghatározó, hanem azok a mentális folyamatok, melyek ahhoz a bizonyos hagyományos elemhez – esetünkben ételhez – köthetők.

A rendezvény tehát egy új terepét adja a szerb kultúra elemeinek nyilvános ünneplésének, a szerb identitás közös megélésének és kifejezésének. Az ehhez hasonló alkalmak meghatározó szerepet töltenek be egy kisebbségben élő közösség integritásának megerősödésében. A mindennapi közösségi léttől megfosztott egyén a közösségi hovatartozás érzését a mindennapokból az ünnepi szférába helyezi át, (Hoppál 1995:417) s a valláshoz kötődő ünnepek mellett a profán közösségi rendezvények is kiemelkedő szerepet töltenek be a csoportösszetartásban és a pozitív identitás erősítésében.

A rendezvény kora délelőttől késő estig tartott és tulajdonképpen a közösség tagjainak jelentős hányada részt vett rajta, akár szervezőként, akár látogatóként. Ennek eredményeként az esemény szerepet játszott a közösségi összefogás erősítésében, az

összetartozás érzésének elmélyülésében. Ez a hatás nem csak a fesztivál idejére korlátozódott, hiszen ahhoz, hogy a fesztivál sikeres legyen, a közösség tagjainak, különösen a hagyományőrző csoport tagjainak és szimpatizánsainak komoly együttműködésére volt szükség. A rendezvény előtti hetekben, elsősorban vasárnaponként a közösség nőtagjai összegyűltek, hogy előkészítsék az étel elkészítéséhez szükséges paprikát, melyből a fesztivál előtt megfőzték az eladásra szánt ajvár mennyiséget. Az előkészületekben fiatalok és idősek egyaránt részt vettek, ami hozzájárult a közösség különböző generációhoz tartozó tagjainak összekovácsolásához, összetartozás érzésének megerősítéséhez.

Az esemény szerb jellegét tovább erősítette az egész nap folyamán zenélő, Dél-Szerbiából érkezett Durmisevic rézfúvós zenekar, illetve a határ túoldaláról érkezett vendégek. A közösség tagjai közül számos családnak vannak Szeriában élő rokonai, akik az ilyen és ehhez hasonló rendezvényekre rendszerint meghívják az anyaországban élő családtagokat. *„Ők az unokatestvéreim, akik csak az Ajvár fesztivál miatt jöttek most el. Ha van itt valami jó kis buli mindig meghívjuk őket, meg mi is el szoktunk menni hozzájuk, ha náluk vannak rendezvények.”* – mondta egy fiatal egyetemista beszélgetőtársam. A rendezvény tehát nemcsak a közösség tagjait, hanem a Szerbiában – többnyire a határhoz közeli településen – élő rokonokat is összehozza a Magyarországon élő családtagokkal. Ennek következtében viszont a fesztivál alatt sokkal intenzívebbé vált a közösség szerb nemzeti „jellege”, mint a hétköznapokon. Köszönhető ez annak, hogy a szerbiai rokonok nem beszélnek a magyar nyelvet, így a közösség azon tagjai is rákényszerültek a szerb nyelv használatára, akik a hétköznapi kommunikációban inkább a magyar nyelvet preferálják. Az ajvár és más szerb ételek sokasága, az egész nap hallható szerb zene, az esti táncos mulatság, illetve a nyelv aktív használata hozzájárul a szerb identitás megerősítéséhez a közösség jelen lévő tagjaiban, legyenek aktív hagyományőrzők, vagy hagyományokat kevésbé ápoló személyek.

A közösséghez való tartozás kifejezése mellett a határon túli kapcsolatok megőrzésében is meghatározó szerepe van egy ilyen rendezvénynek. A közösség a családi kötelékek mellett jelentős kulturális kapcsolatokat ápol az anyaországban élőkkel, mely elsősorban a Bánát Egyesületen keresztül valósul meg közös

rendezvények, találkozók, táncbemutatók, illetve konferenciák formájában. Bár a közösség tagjainak egy része rendszeresen látogat Szerbiába kirándulás, vagy rokonlátogatás céljából, a mindennapi identitásban nem játszik különösebben meghatározó szerepet a szerb határ közelsége és a gyakoribb átutazás lehetősége. Ezt egyik beszélgetőtársam a következőképp fogalmazta meg: *„Nekünk itt kell szerbeknek lennünk, nem Szerbiában. Szerintem a mi közösségünket, meg egyáltalán minden kisebbségben élő közösséget az határoz meg, ami körül vesz minket. Tehát minket a magyarok. Így jobban összefogunk, közösséget alkotunk. Mi úgy vagyunk szerbek, hogy magyarok között élünk, velük együtt, hozzájuk hasonlítunk, de valamiben mégis eltérünk, a vallásban, kultúrában és így vagyunk mi szerbek.”* A közösség életében és identitásában tehát meghatározó szerepet tölt be a magyar etnikum jelenléte, a velük való együttélés és a mindennapi élet egyre több területén megjelenő szoros együttműködések és kapcsolatok. Ez jól tükröződött a rendezvény idején is. Amellett, hogy a gasztronómiai fesztiválon a szerb közösség tagjai mellett számos magyar érdeklődő is megjelent, az eseményen részt vevők szórakoztatására megrendezett műsorban nem a szerb, hanem a település magyar néptáncsoportja tartott előadást. Így tehát elmondható, hogy az alapvetően szerb nemzetiségi fesztiválon is megjelentek olyan kulturális elemek, melyeket a magyar etnikum tekint sajátjának. Ez a keveredés pedig jól láthatóan visszaadja a falu két etnikumának kölcsönös kulturális és társadalmi összetartozását és függőségét.

A fesztiválon központi szerepet betöltő olyan szerb kulturális elemek, mint a hagyományos ételek, zene és tánc bemutatásának kettős célja és eredménye volt. Egyrészt egyfajta lehetőséget teremtett a közösség tagjai számára kultúrájuk megélésére, identitásuk kifejezésére, mely által megerősítette a köteléket a csoport tagjai között, elmélyítette az összetartozás érzését a szerb közösségben. Ennek köszönhetően a kulturális értékek prezentálása mellett egyfajta csoportkohéziós funkciót töltött be az esemény.

Másrészt viszont a saját csoport integritásának biztosítása mellett a kifelé fordulás, a másik csoport bevonása is meghatározó funkcióként volt jelen a rendezvény idején. Ennek a szerepnek megfelelően a rendezvény megismertette a szerb kultúra bizonyos részeit a faluban élő magyar ajkú emberekkel, bevonta őket egy olyan

eseménybe, mely a deszki nemzetiségi identitás és kultúra sajátos kifejezési eszközöként funkcionált, mellyel tovább erősítette a békés egymás mellett élést és elősegítette a falu lakóiban az összetartozás érzését. A rendezvény elsődleges funkciója tehát a kohézió megerősítése mind a szerb közösség tagjai, mind pedig a település vegyes etnikumú lakói körében.

5. Összegzés

Szakedolgozatomban igyekeztem bemutatni a deszki szerb közösség identitását meghatározó legfontosabb elemeket, melyekre komoly befolyást gyakoroltak az elmúlt néhány évtizedben végbement változások.

Ahogy ezt kutatásom alatt zajlott beszélgetések és történeti áttekintések során megtudtam, a deszki szerb közösség életében jelentős átalakulások mentek végbe a 20. század folyamán. Amellett, hogy a közösség kisebbségi szerepbe került a településen, a múlt század társadalmi-gazdasági változásai is mély nyomokat hagytak a nemzetiség életén, mely kihat tagjai életére, interetnikus kapcsolataira, valamint szerbségük, identitásuk alakulására.

A korábban oly meghatározó szerepet betöltő pravoszláv egyház közösségösszetartó szerepe valamelyest visszaszorult, veszített szerepéből, mivel a szocialista korszak vallásellenes légkörének következtében a közösség tagjainak többsége az ünnepek kivételével ma sem vesz részt aktívan a vallási életben. Ennek ellenére az elkészült interjúk és beszélgetések alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a vallás és a hozzá kapcsolódó tradíciók még mindig fontos elemét képezik a szerb identitásnak. Azonban ahogyan az ország más felekezeteiben, a rendszerváltás előtti politikai rendszer a deszki szerb egyház életében is gyökeres változást hozott a vallásgyakorlás területén, s míg egy évszázada a templomba járás szinte kötelező jellegű volt, mára a vallási identitás megélése nagyrészt a családi és egyéni szférába szorult vissza.

A vallás integráló szerepének egy részét a Bánát Egyesület vette át, hiszen a közösségi események legnagyobb hányada az együttes által szervezett rendezvények köré csoportosul. Az együttes elsődleges célja az elfeledett, vagy eltűnőben lévő szerb

hagyományok és kulturális elemek felelevenítése, melyben a közösség tagjainak különböző generációi, az óvodásoktól az idősekig aktívan részt vesznek. Ennek köszönhetően az egyesület integráló szerepe lényegében megkérdőjelezhetetlen, a csoport munkájában való részvétel a szerb családok mindennapi életének részévé válik.

A csoport másik sajátossága, hogy tagjai között nem csak szerb, hanem magyar nemzetiségű egyének is jelentős számban képviseltetik magukat, melynek következtében a szerb hagyományőrző együttes az interetnikus kapcsolatok helyszínéül is szolgál. Az egyesület magyar táncosai és zenészei a szerb kultúra hagyományos elemeinek megismerésével, felelevenítésével és prezentálásával hozzájárulnak a deszki szerbség kultúrájának „*életben tartásához*”, elősegítik a magyar és szerb kultúra egymáshoz való közeledését, s a két közösség békés egymás mellett élésének fennmaradásának lehetőségét.

Bár az egyesület kiemelkedő szerepet játszik a gyermekek szocializációja terén is, az elsődleges nevelési funkciót a család tölti be. A családi szférában eltanult kulturális elemekre azonban jelentős hatással vannak az egyre növekvő számban előforduló vegyes házasságok. A vegyes nemzetiségű családokban nehezebb átörökíteni a szerb kultúra elemeit a fiatal generációnak, különös tekintettel a nyelvre. Ennek ellenére a deszki kutatásom során azt tapasztaltam, hogy ezek a házasságok nem teszik lehetetlenné a szerb identitás továbbörökítését, csupán egy újfajta közeget teremtenek, melyhez alkalmazkodva a szerb kultúra, vallás és hagyományok továbbra is átörökíthetőek az utódok számára. Ebben a legtöbb esetben a házaspár magyar fele is aktív, támogató szerepet tölt be. Azonban a vegyes házasságok egyik következményének tekinthetjük a család szerb nyelv elsajátításában betöltött funkciójának háttérbe szorulását, s ezzel párhuzamosan az intézményes oktatás szerepének növekedését a szerb identitás formálódásában, alakításában.

A nyelv a csoportkohézió biztosításának és az identitás kifejezésének egyik legalapvetőbb eszköze. Ezt felismerve, a közösség tagjai általánosságban véve fontosnak tartják a szerb nyelv ápolását és tanítását. Azonban ez egyéni szinten eltérően jelenik meg a közösség tagjainak életében. Míg egyesek már gyermekkoruktól kezdve szerbül beszélnek, s a családjuk körében a szerb az általánosan használatos nyelv, addig más családok esetében az otthoni kommunikáció nyelve a magyar, s a

gyerekek elsősorban az iskolai oktatás eredményeként tanulják meg a szerb nyelvet. A magyar nyelv használatának elterjedésének következtében a közösség tagjainak nyelvhasználatában meghatározó jelenség a nyelvváltás, különösen igaz ez azon családok esetében, ahol nemcsak a nyilvános, hanem az otthoni szférában is gyakori mindkét nyelv használata. A közösségről tehát elmondható, hogy teljes mértékben kétnyelvű.

A magyar nyelvű kommunikáció elterjedésének legfőbb oka a két etnikum közötti kapcsolatok egyre szorosabbá válása. A 20. század társadalmi változásainak hatására a magyar és a szerb közösség kulturális és szociális színtereken rendkívül közel került egymáshoz, melynek egyik jele a vegyes házasságok egyre emelkedő aránya. Bár a két közösség kapcsolatát a harmónia jellemzi, ez nem jelenti a szerb kultúra elsovadását, illetve a szerb közösség asszimilációját. A deszki szerb közösség elsősorban kulturális területen mutatja ki „másságát”, mely nem eredményezi a csoport teljes elkülönülését, hiszen a szerb kulturális elemek megélésébe bevonják a település magyar lakóit is.

Az együttélés és a szerb identitás deszki módjának egyik érdekes kifejeződése az Ajvár Fesztivál, amely a szerb nemzeti ételek bemutatása révén járul hozzá a szerb közösség kohéziójának növekedéséhez, valamint a két etnikum egymáshoz való közeledéséhez, s a békés egymás mellett élés lehetőségének tovább erősítéséhez. A fesztivál elemei és eseményei jól tükrözik a közösség alapvető felfogásait a szerb identitásról és a magyar közösséggel való együttműködésről. A rendezvényen a vallás kivételével jól kivehetők voltak a deszki szerb identitást leginkább meghatározó tényezők, mint a hagyományok, illetve a hagyományok felelevenítése, a nyelv, a közösséghez való tartozás, valamint a többségi magyar társadalomhoz fűződő kapcsolat, akikkel szemben, illetve akiken belül meg kell határozniuk önmagukat, saját identitásukat.

A közösség életében tehát meghatározó szerepet tölt be a szerbség, a szerb identitás fenntartása, megerősítése és továbbörökítése. Ennek főbb elemei a vallás, a hagyományok ápolása, a nyelv, valamint a közösségi események általi összetartozás. S bár napjainkban a deszki szerbek állandó kapcsolatban állnak a település magyar lakóival, s bizonyos vallási, vagy hagyományos kulturális elemeket már nem ápolnak, a

közösség tagjai számára mégis fontos szerb identitásuk, melyet a megváltozott társadalmi környezethez alkalmazkodva élnek meg és fejeznek ki.

Kutatásomat nem tekintem lezártnak. Véleményem szerint még számos irányba lenne lehetőség továbbfolytatni megkezdett vizsgálódásaimat. A Deszken tapasztaltakat érdemes lenne összehasonlítani a környék más szerb közösségeire jellemző identitáselemekkel, valamint a határ túloldalán, a szerb területeken élő magyar kisebbségre jellemző identitáskonstrukciókkal. Mivel kutatásomból kihagytam a település magyar lakóit, illetve csupán a szerb hagyományőrző csoport magyar tagjaival és a vegyes házasságokban élő magyar házastársakkal beszélgettem, úgy vélem meg lehetne vizsgálni a település interetnikus viszonyait a többségi társadalom nézőpontjából is.

6. Mellékletek

1. Melléklet

Deszk népességének alakulása 2000.01.01. és 2012.01.01. között

Időpont	A helység		
	lakónépességének	lakásainak	területnagysága
	száma		(hektár)
2012.01.01.	3 644	1 273	5 205
2011.01.01.	3 665	1 264	5 205
2010.01.01.	3 662	1 252	5 205
2009.01.01.	3 584	1 233	5 205
2008.01.01.	3 537	1 219	5 205
2007.01.01.	3 478	1 210	5 205
2006.01.01.	3 467	1 188	5 205
2005.01.01.	3 439	1 165	5 205
2004.01.01.	3 419	1 141	5 205
2003.01.01.	3 392	1 103	5 205
2002.01.01.	3 307	1 101	5 205
2001.02.01. (népszámlálás)	3 294	1 097	5 205
2000.01.01.	3 113	1 103	5 205

Forrás: <http://www.ksh.hu/apps/!cp.hnt2.telep?nn=24077>

2. Melléklet

A családi védőszent ünnepe a deszki szerb családoknál:

Január 9.	<i>Szent István</i> – Gyukin család
Január 20.	<i>Szent János</i> – Rusz és Csobánov családok
Május 6.	<i>Szent György</i> – Rádity, Vukoszalyev, Márkovlyev és Belájszki családok
Augusztus 28.	<i>Nagyboldogasszony</i> – Jancsikin család
Október 27.	<i>Szent Ötös</i> – Adamov és Torodov családok
November 8.	<i>Mitravdán</i> – Jevremov család
December 19.	<i>Mikulás</i> – Brczán, Tuczakov, Rádin, Gyorgyev, és Sévity családok

7. Irodalomjegyzék

ASSMANN, Jan (1999): *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a magas kultúrában*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.

BAGDY Emőke (1977): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat

BAKÓ Boglárka (2002): Együttélési viszonyok és az etnikai identitás In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (Szerk.): *Tér és terep*. Budapest: Akadémiai Kiadó 87-110. p.

BARTH, Fredrik (1969): Introduction. In: Uő. (szerk.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Differences*. London: George Allen & Unwin, 9-38. p.

BARTH, Fredrik. (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Régió*, (1):2—25

BARTHA Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó

BINDORFFER Györgyi (2001): *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet

BINDORFFER Györgyi (2004): Határon innen – határon túl. Etnikai határok, határfenntartás, interetnikus kapcsolatok. In.: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (Szerk.): *Tér és terep*. Budapest: Akadémiai Kiadó

BINDORFFER Györgyi – SÓLYOM Barbara (2007): A pomázi szerbek identitása. In: Bindorffer Györgyi (szerk.): *Változatok a kettős identitásra. Kisebbségi léthelyzetek és identitásalakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok és szlovének körében*. Budapest: Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 188–236. p.

BODRGI Tibor (1997): *Mesterségek, társadalmak születése*. Budapest: Fekete Sas Kiadó

BRUNNER, Georg (1995): *Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában*. Budapest: Teleki László Alapítvány

- DUJMOV Milan (2008): Magyarországi ortodoxia 1945 után. In.: Balogh Margit László (szerk.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás [Konfesie, cirkevna politika, identita.]* Budapest: Kossuth Kiadó
- DURKIN, Kevin (1997): A szociális fejlődés szociális természete. In.: Miles Hewstone – Wolfgang Stroebe – Jean-Paul Codol – Geoffrey M. Stephenson (szerk.): *Szociálpszichológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 58-78. p.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (2006): *Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (2008): *Etnicitás és nacionalizmus: antropológiai megközelítések*. Budapest: Gondolat Kiadó
- FISHMAN, Joshua A. (1989): *Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective*. Clevedon; Philadelphia: Multilingual Matters
- FOX, Judith (2005): Secularization. In: John R. Hinnels (szerk.): *The Routledge Companion to the Study of Religion*. New York: Routledge 291-305.
- GÁBRITY Molnár Irén, dr. (2008): Vallási magatartás a multietnikus Vajdaságban. In.: Kupa László (szerk.): *Vallás és etnikum Közép-Európában*. Pécs: B&D Stúdió
- HADROVICS László (1991): *Vallás, egyház, nemzettudat. A szerb egyház nemzeti szerepe a török uralom alatt*. Budapest: ELTE
- HALL, Edward T. (1987). *Rejtett dimenziók*. Budapest: Gondolat.
- HALPERN, Joel Martin (1958): *A Serbian village*. New York: Columbia University Press
- HÉRA Gábor – LIGETI György (2005): *Módszertan. Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- HOMIŠINOVÁ, Mária (2008): *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadó

HOPPÁL Mihály (1995): Etnikus jelképek egy amerikai magyar közösségben. In.: Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (szerk.): *Jelbeszéd az életünk. A szimbolizáció története és kutatásának módszere*. Budapest: Osiris – Századvég Kiadó

ILYÉS Zoltán (2004): A határfogalom változó tartalmai a geográfiától az empirikus kultúrakutatásig In.: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Tér és terep*. Budapest: Akadémiai Kiadó

IMRÉNYI Tibor (2001): *Magyarság és ortodoxia ezer esztendő*. Miskolc: Magyar Ortodox Egyházmegye és a Miskolci Ortodox Múzeumért Alapítvány

JUHÁSZ Antal (1984): A deszki hajóvontatók. In.: Dér Endre – Abonyiné dr. Palotás Jolán (szerk.): *Deszk története és néprajza*. Deszk: Deszk Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága 783-816 p.

KISS Mária (1991): Tradicionális szokások a százhalombattai szerbeknél. In.: Eperjessy Ernő, Krupa András (szerk.): *Nemzetiség – identitás*. Békéscsaba – Debrecen: Magyar Néprajzi Társaság – Közoktatási Minisztérium – Ethnica Alapítvány

KVALE, Steinar (2005): *Interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József Attila Műhely Kiadó

MASARYK, Tomás Garrigue (1991): *Demokrácia, nemzetiség: gondolatok a kisebbségi kérdéstről és az antiszemitizmusról*. Budapest: Regio

MOLNÁR CSIKÓS László (2007): A kettős és többes identitások szociolingvisztikai szempontból In.: Maticsák Sándor (szerk.): *Nyelv, nemzet, identitás*. Budapest–Debrecen: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság

NIEDERMÜLLER Péter (1994): A város: kultúra, mítosz, imagináció. *Mozgó Világ*, 20 (5): 5-17.

ORTUTAY Gyula (1980): *Magyar néprajzi lexikon 3*. Budapest: Akadémia Kiadó

PAPP Richárd (2004): Etnikai vallások a Vajdaságban. In.: Hajnal Virág – Papp Richárd (szerk.): *„Mint leveleket a vihar...”*. Forum Könyvkiadó

PRÓNAI Csaba (2008): A kulturális antropológia módszertana. In.: Boglár Lajos – Papp Richárd – A. Gergely András – Hajnal Virág – Prónai Csaba (szerk.): *A tükör két oldala - Bevezetés a kulturális antropológiába*. Budapest: Nyitott Könyvműhely

RÁDITY Velmir – GYUKIN György (1984): A deszki szerbség története. In.: Dér Endre – Abonyiné dr. Palotás Jolán (szerk.): *Deszk története és néprajza*. Deszk: Deszk Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága

RUSZ Borivoj (2001): A deszki szerbek és házaik történelme. In.: *Deszki füzetek*. Deszk: "Bánát" Szerb Kulturális Egyesület

RUSZ Borivoj (2005): Proslava Krsne slave: svecarstvo u Desci = A Patrónus szent (védőszent) ünnepe: deszki ünneplés. In.: *Deszki füzetek*. Deszk: "Bánát" Szerb Kulturális Egyesület

RUSZ Borivoj (é.n.): Deszk. Kézirat.

RÓZSAVÖLGY Edit (2007): A nyelv szerepe a kultúra, a nép és a nemzet azonosságtudatának alakításában. In.: Maticsák Sándor (szerk.): *Nyelv, nemzet, identitás*. Budapest–Debrecen: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság

SÁRKÁNY Mihály (2000): *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában*. Budapest: L'Hartmann Kiadó

SHILS, Edward (1987): Hagyomány. Bevezetés. In.: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás*. Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport

SZÁSZ János (1984): A deszki szerb közösség ma. In.: Dér Endre – Abonyiné dr. Palotás Jolán (szerk.): *Deszk története és néprajza*. Deszk: Deszk Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága 971-997. p.

TOLNAI Mirjana (2000): A százhalombattai szerbek identitástudatának változásai. In.: *Kultúra és közösség. Művelődéstudományi folyóirat* III. folyam V. évfolyam 2000. IV.-2001. I. szám

TOLNAI Mirjana (2003): A magyarországi szerb gyerekek nevelése. In.: Kézdi Nagy Géza (szerk.): *A világ népei. Kísérleti tankönyv a kulturális antropológia középiskolai*

oktatásához. Etyek-Botpuszta: Kolumbusz Humángimnázium, Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégium

TÓTH Ágnes – VÉKÁS János (2006): Család és identitás. A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában. In.: Bakó Boglárka, Papp Richárd, Szarka László (szerk.): Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák. Budapest: Balassi Kiadó 252-309 p.

TÚRY Krisztina – TÚRY Ferenc (2008): Ételek és hagyományok a nemzeti identitás és a globalizáció tükrében. In.: *Mentálhigiéné és pszichoszomatika*, 9 (2): 109-125.

VARSÁNYI Péter István (1988): *Szerbek és magyarok között a Tisza mentén. Csernovics Péter politikai pályája*. Szeged: Szegedi Nyomda

VOIGT Vilmos (1991): A hagyomány és etnikus identitás. In.: Eperjessy Ernő, Krupa András (szerk.): *Nemzetiség – identitás*. Békéscsaba – Debrecen: Magyar Néprajzi Társaság – Közoktatási Minisztérium – Ethnica Alapítvány

VUJICSICS Sztoján (1997): *Szerbek Pest-Budán*. Budapest: Sík Kiadó Kft.

WARDAUGH, Ronald (1995): *Szociolingvisztika*. Budapest: Osiris – Századvég

Internetes források:

A "BÁNÁT" SZERB KULTURÁLIS KÖZHASZNÚ EGYESÜLET DESZK (Letöltve: 2013. január 11.)
<http://www.banat.hu/>

CLIFFORD, James (2003): Térbeli gyakorlatok (terepmunka, utazás). In: *Magyar Lettre Internationale*, 2003 Nyár, 49. szám (Letöltve: 2013 március 27.)
<http://epa.oszk.hu/00000/00012/00033/clifford.htm>

HAJNAL Virág (2008): *A dobradói beszélőközösség: Egy szerémségi magyar falu nyelvészeti antropológiai elemzéséből* (Letöltve: 2013. április 2.)
http://adattar.vmmi.org/fejezetek/154/12_hajnal_virag_a_dobradosi_beszelo kozosse g.pdf

RANCZ Teréz (2009): A névadás motivációi Felső-Háromszéken és a név súlya az identitásjelölő faktorok rendszerében. In.: *Névtani Értesítő* 31. 2009. 17-25. (Letöltve: 2013. március 12.) <http://mnytud.arts.unideb.hu/nevtan/ne/szamok/31.html>

SZERB ÖNKORMÁNYZAT (Letöltve: 2013. január 19.)

http://www.deszk.hu/d_plugins/content/content.php?content.33

TARJÁN M. Tamás: 1735. április 27. Kirobban a Szegedinác Péro-féle felkelés (Letöltve: 2013. január 20.)

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1735_aprilis_27_kirobban_a_szegedinac_pero_fele_felkeles

ZSIDÓ Ferenc (2006): Az etnikai identitás térbeni kifejeződései In: *Hitel. Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat*. 2006. január 45-59. (Letöltve: 2013. január 21.)

<http://www.hitelfolyoirat.hu/dl/pdf/20061130-49045.pdf>